No. 5 OCTOBER 1937

MENSCH EN KOSMOS

MAANDBLAD VOOR GEESTELIJKE STROOMINGEN

Verlossing

door Frank de Vries

Lezingen der Eranos Week.

Ook dìt jaar was het vraagstuk van de verlossing het thema van de Eranosweek in Ascona. Er waren tijden, dat de mensch meer op het „Jenseits" was georiënteerd dan tegenwoordig, misschien wel omdat hij zich toen dichter bij de oer-wortel van zijn eigen existentie bevond. *Heidegger* ziet het omgekeerd. De denkende mensch begint volgens hem niet te denken over den grond van zijn eigen existentie, maar eindigt er eerder mee. Dit veronderstelt evenwel, dat er een duidelijk besef is van den afstand van den denkenden eenling en den grond van waaruit hij is voortgekomen. Dit besef treedt pas op bij een zeker gevoel van vereenzaming en is er de bewuste formuleering van. De neiging van het zuivere denken om dit gevoel van eenzaamheid te boven te komen, is het zich bezinnen op de eigen existentie.

Voor het denken is dus wel in dit opzicht het naastbijzijnde het verafzijnde, maar deze ontdekking is alleen maar specifiek voor dat denken zelf. Voor het mystische kennen, dat aan het zuivere denken voorafging, was wel degelijk het voor-de-hand-liggende een object van onderzoek en het is een aanmatiging van het denken, dat het zelf bij de grens van de ontaarding gekomen, tot een begrip van de existentie gerakende, te beweren, dat daarvoor nimmer de existentie een onderwerp van onderzoek had uitgemaakt. Dit was wel degelijk het geval. Alleen was het instrument, waarmede dit onderzoek werd verricht, niet het verstand, maar een mystisch kenapparaat met een geheel eigen structuur, waarin elementen van het verstand aanwezig waren. Eenig begrip van de structuur van dit ken-instrument en de moeilijkheid van het hanteeren er van door den modernen mensch krijgt men uit de studies van *Jung* over de alchemie, waarover in dit tijdschrift nog een artikel zal verschijnen.

Naarmate het denken zuiverder werd, verloor het de oergrond van het zijn uit het oog en richtte zich steeds meer op „de vragen van den dag", op concrete problemen. Het naderde dus niet geleidelijk de problematiek der existentie, maar ging er hoe langer hoe meer juist vandaan. Dit *avontuur van het denken* was een gelukkige verkenningstocht. De schatten der wetenschap stapelden zich op. Maar als het verstand ver van huis is, hebben de andere elementen van het Zijn vrij spel. Het is rebellie der affectieve zijden van het bestaan, die wij op het oogenblik meemaken en die het verstand noodzaken naar huis te gaan, d. w. z. weer voeling te houden met de andere wortels van het bestaan en er een harmonisch evenwicht mee te zoeken. Het avontuur is ten einde of het einde zal avontuurlijk zijn.

Het verstand moet daartoe de problemen aansnijden, waarvoor ook andere elementen van den mensch belangstelling hebben. Eén dier vraagstukken is de Verlossing.

Tijdens de Eranos-week werd het vraagstuk der verlossing door verschillende geleerden belicht. In dit artikel zullen wij achtereenvolgens de voordrachten behandelen van prof. *A. Moret*, den Egyptoloog, prof. *L. Massignon*, den Islamkenner en prof. *Przyluski*, den Indoloog [1]). De genoemde sprekers plaatsten het vraagstuk van de verlossing in een ruim kader, waardoor het geheel ten zeerste aan duidelijkheid won.

Prof. Moret over Egypte

In het oude Egyptische denken, aldus begon prof. *A. Moret* zijn voordracht, treft men twee hoofdthema's aan, die sinds onheugelijke tijden den mensch hebben bezig gehouden. Het zijn de schepping en het probleem van leven en dood. Het Egyptische doodenboek is de getuigenis van de bewustwording van den mensch, welke bewustwording de verovering van het eeuwige leven inhield. De tekst er van is voor het eerst in 1890 gepubliceerd. Zij is duister, naief en fragmentarisch.

Voor het Egyptische denken was er vóór de schepping, die als de daad van een „intelligence créative" wordt gezien, de chaos. Toen kwam de God-demiurg, die het Licht schiep. Daarna kwam de schreeuw, waarop het woord (logos) volgde. Aan het woord kenden de Egyptenaren scheppende kracht toe. Door middel van het woord werden de goden, menschen en dieren geschapen. De pyramidetekst drukt dit uit door te zeggen, dat de eerste god de mond van de zon verliet.

Een andere tekst houdt in, dat er vóór de schepping geen dingen waren, omdat er geen namen waren. De naam is niet iets uiterlijks van de dingen, maar is hun wezen, de kracht waar van uit zij bestaan, de „figure". Wie de naam van de dingen kent, heeft er de macht over. Dit houdt ten nauwste verband met de magie. Merkwaardig is ook de groote overeenkomst met het Johannes-evangelie. Zoo wordt het ook begrijpelijk, dat de Egyptenaar in de meening verkeerde, dat wanneer de koning sprak, God door zijn mond sprak. Het woord was immers bevel en de uitvoering volgde het bevel onmiddellijk op. Het woord was geen „évocation", maar „création".

Prof. Moret heeft een ouden tekst gevonden, die zeer merkwaardig is en die ook hiermede verband houdt. Deze tekst spreekt van de gedachte, die uit het hart komt, de

---

[1]) Alle drie geleerden zijn medewerkers van ons tijdschrift geworden.

zetel van het geweten (conscience) en bij den hoorder weer tot het hart terugkeert. De uiting der gedachte is hier de gedachte zelf.

Overgaande tot het vraagstuk van den dood, merkte prof. Moret op, dat deze tegelijk met het leven ontstond en er tegelijk mee problematisch werd. Het doodsprobleem is door de Egyptenaren uitgewerkt in de Osiris-mythe, de God van het graan. Het snijden van het graan, het zaaien en de groei zijn de symbolische uitdrukkingen voor den dood, de begrafenis en de wederopstanding. Het brood is hier het symbool van het vleesch en de wijn van het bloed, juist zooals bij de mis.

In de Osiris-mysteriën kreeg de ingewijde het eeuwige leven. Aanvankelijk was dit alleen den hoogsten in den lande voorbehouden, maar een bloedige revolutie ongeveer 2000 j. v. Chr. deed de mogelijkheid van inwijding ook aan het volk deelachtig worden. Merkwaardig was, dat het voor het bereiken van het eeuwige leven niet voldoende was, dat men geïnitieerd was, men moest zich ook moreel goed gedragen.

De candidaat, die den dood wilde overwinnen, moest voor een goddelijke rechtbank verschijnen. Ten overstaan van de god van de wijsheid, die nauwkeurig alle goede en kwade daden op een bord noteerde, werd de ziel gewogen. Tijdens dit proces waren de vlammen van de hel zichtbaar, waarin de candidaat terecht kwam, indien hij in den letterlijken zin van het woord te licht werd bevonden.

Prof. Massignon over den Islam

De kosmische problemen worden steeds uitgewerkt in esoterische groepen en prof. *L. Massignon* wees er op, dat de Islam een zeer democratische godsdienst is, gekenmerkt door grooten eenvoud, openstaande voor een ieder en dat deze religie daarom geen goeden voedingsbodem biedt voor gnosis of mystiek. Niettemin zijn mystische scholen aanwezig, nl. de Shi'Ites en de Soefi's.

De Arabische taal is zeer concreet en „persoonlijk" en is daarom geen goed voertuig voor mystieke gedachten, ook hier dus in zekeren zin een belemmering.

Eén der gnostische gedachten, die men steeds weer aantreft, is de gedachte, dat oorspronkelijk het goede en het kwade van elkander gescheiden waren, zooals het water van de olie, dat er op drijft. De olie is dan het goede, het water het kwade. Daarna werden de beide substanties vermengd. Het streven van den mensch moet er nu op gericht zijn door de opstijging van het goede weer tot een terugkeer van de oorspronkelijke scheiding te geraken. Deze gedachten zijn door den profeet Mani omstreeks 300 na Chr. uit Perzië overgebracht.

Een vooraanstaande leider van een gnostische secte was Salman, de stichter van een geheim genootschap. Deze Salman wilde het religieuze leven purificeeren. Sommigen meenden, dat hij door Mohammed was aangewezen, als zijn vertegenwoordiger, was „geadopteerd". Hiermede hangt samen het probleem van de legitimiteit, dat in de Islam zoo'n groote rol speelt, omdat Mohammed geen directe mannelijke afstammelingen had. De Koran, die hij naliet, vroeg om interpretatie en de belangrijke levensdaden, zooals het huwelijk, eischten sanctie. Een voortdurende strijd om de legitimiteit is daarvan het gevolg.

Terugkeerende tot de gnosis, die prof. Massignon het middel noemde om kennis te verkrijgen van het goddelijke, wees hij er op, dat God werd voorgesteld als het wezen van licht.

Zijn ledematen zouden de letters van het alfabet zijn; een opvatting, die overeenkomt met die van de Kabbala. Zijn hart was de bron van de wijsheid. Bij de schepping zou God het verheven Woord hebben uitgesproken. Dit Woord werd een kroon van Licht en dit Licht verlichtte de daden van de menschen, die op de handpalm van God waarneembaar waren, nog vóórdat de menschen geschapen waren! Toen schrok God, van wat hij op Zijn hand zag en het zweet brak hem uit. Uit Zijn zweet ontstond een zee van goede en een zee van slechte daden. Op deze zeeën werd Zijn schaduw zichtbaar. Toen schiep God de zon en de maan. De maan zou het leven van de menschen regelen. Daarna werden ook de andere wezens geschapen, nl. de engelen en de menschen.

Volgens een andere oude geheimleer zou de duivel het eerste wezen zijn, dat werd geschapen. Deze had de zeven kleuren van den regenboog. Toen eischte God, dat de duivel den later geschapen Adam zou aanbidden, maar de duivel weigerde dit, omdat hij geen vorm van den Werkelijken Geest wilde aanbidden. Toen nam God hem achtereenvolgens alle kleuren af en schiep er zes hemelen van. Met deze zes hemelen correspondeeren zes graden van inwijding. Van de zevende kleur schiep God de aarde. De aarde was bruin. Uit de aarde schiep Hij de vrouw. De vrouw was dus het residu van den demon. Vrouwen zijn volgens deze opvatting minderwaardig. Zij hebben geen ziel. Wel hebben zij flitsen van den geest; zij kunnen evenwel gewekt worden en hebben daarna een ziel.

Het gedeelte van de Muzelmannen, dat gnostisch is georiënteerd, is zeer klein. Het aantal Shi'Ites bedraagt vijf millioen. De invloed van deze secten is door hun activeerende werking evenwel groot, ook op politiek gebied. Zij waren vaak conspiratief werkzaam met de bedoeling een legitieme staat te stichten.

Ten slotte sprak prof. Massignon nog over den grooten Islamitischen filosoof Ibn Sab 'In.

Deze zocht eveneens de verbinding tusschen den mensch en het Absolute tot stand te brengen. Hij zag het lichaam als een kooi, waarvan de tralies gebroken konden worden door de stem van God. Het wekken van den „slapenden mensch" zou gepaard gaan met een schreeuw.

Prof. Przyluski over India

Volgens prof. *Przyluski*, die een beschouwing gaf over het Indische denken, heeft dit vier stadia van evolutie gekend. In het begin stond het welzijn van de groep in het centrum van de aandacht. Daarna kwam de tijd van het koninklijke rijk, dat kosmisch werd gedacht en dat eindigde met de verlossing van den koning na den dood. In de derde phase kwam de mogelijkheid van verlossing niet alleen voor den koning, maar voor het geheele volk en ten slotte achtte men de verlossing nog tijdens het leven mogelijk.

De verlossing gaat niet ineens, maar geschiedt zeer geleidelijk. Drie phasen zijn hierbij te onderkennen. Eerst wendt men zich in meditatie tot den Boeddha. In het tweede stadium komt het vooral op het gedrag aan. Pas dan wordt de meditatie vruchtbaar en de verlossing mogelijk. Ten slotte richt men zich dan naar een nieuw ideaal, uitgedrukt door het begrip „impassabilité". Is deze toestand bereikt, dan is het denken onderdrukt en de definitieve verlossing van den dood is mogelijk. Dezen toestand van het Nirwana noemt ook men „het ophouden van den adem". Men vergelijkt den dood met een diepen slaap, waarvan de gewone slaap een afspiegeling is. Later onderscheidt men den werkelijken physieken dood van den religieuzen dood, nl. toen men de verlossing tijdens het leven mogelijk achtte. Deze verlossing voorbereid door een ritus, werd bv. nagestreefd door oude menschen, waarvan men verwachtte, dat zij spoedig zouden sterven. Indien een dergelijk ingewijde dan toch in het leven bleef, kwam men voor de keus te staan hem te dooden of te excommuniceeren.

In den beginne was de verlossing niet definitief, maar

beteekende slechts de verlossing van het lijden en de zonden. Later wordt de verlossing een werkelijke overwinning van den dood, elke begeerte is dan uitgedoofd, er is slechts stabiliteit en kalmte. „Dharma" heet deze toestand.

Twee wijzen van verlossing zijn mogelijk, nl. een negatieve en een positieve weg. De negatieve beteekent de verwijdering van alle hindernissen, de onderdrukking van het kwaad. De andere, de positieve weg is het doen van het goede, de heiliging. Beide wegen zijn noodzakelijk, maar voorkeur voor één van beide wegen is mogelijk.

Voor hem, die den weg van de verlossing opgaat, is er geen verschil tusschen lichaam en ziel, de purificatie van het lichaam is identiek aan de zuivering van den geest. Bij dit zuiveringsproces wordt een belangrijke rol vervuld door de magie.

De verwerking van het karma kan geschieden langs den weg van de daden en langs den weg van de kennis, gelijk hierboven werd opgemerkt. Een oude Boeddhistische regel is, dat beide niet onafhankelijk van elkaar kunnen worden bewandeld, dat de wijsheid onbereikbaar is zonder de goede daad. Later komt er evenwel splitsing, verarming en desintegratie. Het verband tusschen beide wegen wordt geheel uit het oog verloren.

Zooals in den beginne reeds werd opgemerkt, ging aan de opvatting van de verlossing nog tijdens het leven en de verwerking van het karma als middel daartoe, een lange ontwikkeling vooraf. Het Boeddhisme heeft zich ontwikkeld uit de Vedantische philosophie. Ten tijde van deze hebben zich twee religies ontwikkeld, nl. de „religion sacrifice", die offerandes bracht aan God en een „religion transmigration", die een zône van den dood van een zône van het voortbestaan onderscheidde. Deze laatste godsdienst is vermoedelijk niet van Arischen herkomst.

Langzamerhand begint zich dan de barrière tusschen God en den mensch op te lossen. Tegelijk doen zich verschillende invloeden gelden.

Gedachten uit Perzië, Egypte en Hoog-Azië beginnen door te dringen. Het symbool van den lotus, waarboven een aureool prijkt, bewijst dat men contact had met den zonnecultus van Egypte. Het paard, het symbool van den zonnegod, is offerdier.

De cosmologie verdeelt de ruimte in vier deelen. De Goden zetelen in het Noorden en boven, terwijl de schimmen van de dooden in het Zuiden en beneden wonen. Cosmologie en ritus vullen elkander aan. Antipolair zijn immers de dood en het leven, de nacht en de dag, de winter en de zomer. Dit dualisme ontwikkelt zich nu geleidelijk naar een monisme. De mensch, die in zijn leven den loop van de zon volgt, wordt tenslotte zon en daardoor het symbool der eenheid van den kosmos. Nu gaat de deur open naar de gebieden der onsterfelijkheid.

Volgens één der oudste Upanishadteksten wordt de mensch geofferd in het vuur door den God. Dit vond ook zijn uitdrukking in den ritus der doodenverbranding. De gemetamorfoseerde mensch is lichtwezen geworden. Een wending, die in beteekenis de schepping gelijkt.

De zône der onsterfelijkheid wordt verdeeld in zeven gebieden. Brahma troont in den hoogsten hemel. Hij is in de plaats gekomen van Varuna, die voortaan een lagere plaats inneemt. Dit beeld van de zeven hemelen stamt vermoedelijk uit Mesopotamië. Van dit beeld uit is het Boeddhisme en zijn de Upanishads te verklaren. Brahma heeft niet altijd bestaan in het Indische denken. De persoonlijke God Brahma is geen abstractie, evenmin als de ritus der Indiërs een abstractie is maar een *werkelijkheid* beteekent.

▼

Boekbespreking

F. M. Huebner: NIEMAND IS EENZAAM. Vertaald door A. E. van den Tol, 2e druk. L. J. C. Boucher, 's-Gravenhage 1936, 96 blz.
F. M. Huebner: MENSCHEN ALS VERGIF EN MEDICIJN. Vertaald door A. E. van den Tol. L. J. C. Boucher, 's-Gravenhage 1936, 88 blz.
F. M. Huebner: OPMARSCH NAAR HET ONBEKENDE. Vertaald door Aletta Meyer. L. J. C. Boucher, 's-Gravenhage 1937, 99 blz.

De boekjes van Dr. Huebner, die in de Duitsche taal reeds een uitgebreiden lezerskring bereikten, zijn nu ook in een smaakvolle Hollandsche uitgave verschenen. De schrijver wijst hierin op het belang van het irrationeele en atmosferische; de onverklaarbare magnetische straling, die ons meer doet kennen dan eenig zintuiglijk contact. In het eerste werkje wordt de nadruk gelegd op de inkeer in de eenzaamheid, waardoor we het alleen-zijn slechts als een te overbruggen, afsluiting van het „tegen-Ik" kunnen inzien; in het tweede wordt de zoowel zegenrijke als gevaarlijke werking van sfeer en uitstraling der menschen onderling besproken; het derde wil een inzicht geven in de verborgen zin van het bestaan, waartegenover het burgerlijk leven slechts een oppervlaktepodium is.

In ondogmatische, populair-wetenschappelijke taal wordt gewezen op de resultaten van een zien en luisteren met een innerlijk oog en oor. Oude waarheden in een nieuw kleed, die tegenwoordig niet genoeg onder de aandacht van de jachtende Westerlingen kunnen worden gebracht. Maar ook dit kleed draagt de kenteekenen van een mode, die dringend om revisie vraagt. Drukt men zich niet symbolisch en dichterlijk, maar begripmatig en generaliseerend uit, dan is nadere omschrijving noodzakelijk, als tenminste de algemeen aanvaarde voorstelling wordt bestreden. Wat is „ik", „ziel", het „onbewuste" en wie is eigenlijk „de" mensch? Bestaat de „iedereen", op wiens innerlijke vermogens hier wordt gewezen? De laatste opmerking raakt slechts zijdelings deze sympathieke boekjes, maar ze leidt, als bij iedere moderne opwekking tot mystiek beleven, tot de verzuchting: wij, arme Europeërs, hebben eigenlijk geen taal om het hier bedoelde uit te drukken!

J. H. W. V.

▼

Ingekomen boeken, enz.

Hilbrandt Boschma: Christendom, Staatsmacht en vorstenvereering, 71 blz. Erven J. Bijleveld, Utrecht. 1937.
Drs. J. Postma: Hermes en zijn kaboutervolkje, 16 blz. Uitgave: B. B. Westerhuis, Leeuwarden.
Dr. T. van Lohuizen: De wonderbouw der materie, 96 blz. Uitgave: Drukkerij-Uitgeverij „De Hofstad", Den Haag.
A. R. de Jong: Christus nochtans, 62 blz. Erven J. Bijleveld, Utrecht. 1937.
Dr. J. H. Carp: Van despotie tot vrijheid, 99 blz. Van Gorcum & Co., Assen. 1937.

▼

Varia.

Op 4 September werd te Haarlem de nieuwe tempel in gebruik genomen van het Nederlandsche Rozekruisersgenootschap. De tempel is gebouwd door den architect W. Retera, welke uitdrukking heeft willen geven aan de symboliek der Rozekruisers.

Het gebouw werd ingewijd met een plechtigheid geleid door den heer J. Leene, hoofd van het Nederlandsche Rozekruisers-Genootschap, welke er op wees, dat na dertien jaar van moeizamen arbeid een kring van honderden was gevormd, die behoefte had aan een nieuw tehuis.

Martin Buber en C. G. Jung

door Dr. Juliette Binger

(Slot)

Het is niet het ergste, dat aan het begin van een nieuwen weg een nood en een dwang staat. Het komt er slechts op aan, om uit dien nood en dwang een vrijheid en een zegen te maken. Het allernoodzakelijkste is tegenwoordig niet meer, dat men zich klaar maakt met *weten*, maar wel dat men zich gereed maakt om te *zijn*. Er moeten opnieuw menschen gevormd worden, die niet alleen uithouden, maar die ook een houvast hebben en anderen een houvast verleenen; menschen, die zoo bestaan, dat de vonk in hen niet verduisterd wordt. En dit moet voeren tot de ware individueele ontwikkeling: die mag niet uitsluitend intellectueel zijn, want ze moet den mensch in zijn geheel en niet in een gedeelte grijpen. Ze mag ook niet berusten op uitsluitend vitaliteit, op instincten alleen: want ze moet den geest dienen. Ze mag niet individualistisch zijn, want ze moet den enkeling in de onmiddellijke samenhang met zijn medemensch brengen, en ook in den kleinsten kring gemeenschap doen ontstaan. Ze mag ook niet uitsluitend collectief zijn, want in de collectiviteit worden de individuen aan elkander vastgeklonken en staan niet tot elkaar in de vrije verhouding. Het gaat om de werkelijke menschen, wien het juist als zoodanig gegeven is om voor elkander en dus voor de gemeenschap te bestaan.

Dit geldt niet alleen voor de jonge menschen, maar ook voor de ouderen, voor zoover ze tenminste nog jeugd in zich hebben, dus nog soepel zijn, — en in dezen tijd heeft menigeen, die voordien afgedaan en onveranderbaar scheen, een tweede, een crisis-jeugd gekregen, is in beroering gekomen, is los geworden en weder kneedbare kleiaarde.

Om tot iets te komen, moet men niet alleen daarheen gaan, maar ook van iets uit kunnen gaan. Dat is iets anders als een standpunt: het moet een stand zijn, een oer-stand, een oer-werkelijkheid, die den mensch op zijn weg naar het doel niet los laat.

„Is Israël door God verworpen?" vraagt Buber in zijn openbaar tweegesprek met den theoloog professor Karl Ludwig Schmidt uit Bazel..

„De Joden weten dat ze tegen God duizend maal gezondigd hebben, duizend maal van Hem afgevallen zijn, de Joden, die in al deze tweeduizend jaren een lot hebben ondergaan, waarvoor het woord Gods straf te licht is. Toch weten zij, dat zij niet verworpen zijn. Zij weten, dat dit alles niet geschiedt in de gebondenheid der wereld, maar in de werkelijkheid van de relatie tusschen God en hen. En ze weten, dat ze juist in die relatie niet door God verworpen zijn, dat in deze tuchtiging Gods hand hen vast houdt en niet los laat, hen in dit vuur laat afdalen en hen niet laat vallen.

Is dit een te menschelijk trotsch woord voor deze situatie?

De Joden wachten en wachten op dat, wat niet van de menschen kan komen, maar van God.

Is Israël verworpen? Er zijn menschen en volkeren, die ja zeggen. Het Jodendom staat daar tegenover met een misschien armzalig, maar even onwrikbaar neen, niet uit koppigheid en lichtvaardigheid, maar voortkomend uit een vreeselijk en zwaar te dragen ja."

De opvatting van Jung.

Wanneer wij nu naar prof. Jung luisteren, dan zien wij dat ook de Züricher psycholoog spreekt van uit een onderstroom van het menschelijk bewustzijn, dat ook bij hem het profeten-woord in maning en wijzing opstijgt van uit een diep weten. Maar er zijn groote verschillen tusschen hem en Buber, waardoor die twee pionieren elkaar aan de oppervlakte van het leven niet kunnen vinden, misschien zelfs elkaar afstooten.

Jungs inzicht gaat niet langs den weg der eeuwen, met den bloedstroom zijner aderen, zooals bij Buber; hij is niet één uit een immer samenhangende ras-massa, die de wijsheid dier velen als vertroosting voor den enkeling uit de onbewustheid weder opbeurt en hem die laat zien als zijn eigen onvergankelijke schat: hij is een der pioniers van het Westen, die in de bres, welke Freud reeds gemaakt had, dieper doorgedrongen is: steeds meer de muren van het intellectualisme afbrekende, steeds meer gravende naar de verborgen en vergeten schatten der menschheid, van welk ras zij ook mogen zijn, en uit welk werelddeel zij ook mogen komen. Slechts wie, door innerlijke worsteling, door eenzaamheid, door de uiterste nood tot zich zelf is gekomen, kan realiseeren wat Jung bedoelt. Wie hem intellectueel tracht te benaderen, langs benamingen en begrippen, stuit op een muur. Wie naar het geheim van de ziel vraagt, en het geheim zijner eigen ziel tracht te doorvorschen, voor hem zijn Jungs *begrippen* de steenen, waarmee hij zijn weg wat gemakkelijker begaanbaar kan maken, maar hij zelf moet die weg gaan, waarvan hij nooit meer terug kan keeren.

Jung heeft den gedachtengang van Freud, die in het onderbewustzijn niets dan persoonlijke verdringingen zag, verlaten en komt tot de erkenning, dat diep onder 's menschen individueele leven, diep onder zijn persoonlijk onbewuste, een autonoom bestaan is, waarvan de mensch zelf niets afweet en waardoor toch het leven der geheele menschheid beheerscht wordt: het collectief onderbewustzijn, dat als een eeuwig vloeiende stroom onder alles doorgaat, en menschen, tijden, rassen en volkeren in één groote ongeweten gemeenschap met elkaar verbindt. Die stroom is het levenswater, dat de wortels van onze levensboom omspoelt en voedt; die stroom is de levenskracht, de Libido, die door ons allen heen vloeit; het is het principe van stof en geest, de goddelijke energie, die alles in stand houdt.

„Bij het zoeken in de eigen, individueele diepte", zegt Jung, „wordt de sterkste en oorspronkelijkste aller geestelijke activiteiten, de religieuze ontdekt. Dat is de innerlijke en onderlinge verbondenheid, die bij de mensch van den tegenwoordigen tijd in de diepte verborgen is, nog veel meer dan de bron van zijn sexualiteit of zijn sociale aanpassing. Daarom is voor vele menschen de ontmoeting met deze vreemde ongekende kracht van zulk een beteekenis, dat zij dit een Gods-ontmoeting kunnen noemen, ofschoon het in dit geval nog slechts een woord is voor een belevenis, die niet in woorden is uit te drukken. De menschen echter hebben met hun intellect, met hun individueele wenschen en begeerten zooveel lagen gevormd over deze collectieve ondergrondsche verbondenheid heen, dat zij „ik" zijn geworden, en het „wij" verloren hebben". Zich zelf weer te leeren kennen; dóór dat „ik" weer terug te gaan naar het „wij"; dat „ik" met en door al zijn ervaringen weer te doen samensmelten met het „wij", dat is de weg, die prof. Jung zijn patienten tracht te doen gaan. Patienten zijn niet noodzakelijkerwijze zieken: de meeste menschen van den tegenwoordigen tijd zijn patienten; zij lijden onder de ellende van dezen tijd, onder de overheersching van het geweld, wetend, dat gerechtigheid *moet* heerschen; zij lijden onder de verwarringen in

zich zelf, wetend, dat hun „ik" zich *moet* verliezen, maar kampend met de krachten van dat „ik", dat zich tot elken prijs in het leven wil houden: een innerlijke strijd, die vaak op leven en dood gevoerd wordt.

Dit is een strijd, waarbij een onbekende kracht van binnen uit dringt tot gemeenschapsgevoel: maar een gemeenschapsgevoel, dat eerst door een op zich zelf staand instrument, de te vormen persoonlijkheid wil heenwerken. „Om een houding te kunnen hebben, moet men eerst een innerlijk houvast hebben", zegt ook Buber.

„Zulk een persoonlijkheid, zegt Jung, ontwikkelt zich in den loop van het leven. Maar niemand ontwikkelt die, omdat het hem van buiten af opgelegd wordt. De natuur laat zich niet dwingen. Zonder nood en leed verandert de mensch niet. Toch geldt ook hier het woord: „velen zijn geroepen, weinigen uitverkoren". Want zulk een ontwikkeling is voor den enkeling een zegen en een vloek tegelijk. Immers zij voert als onafwendbaar gevolg strijd en eenzaamheid met zich mee. Maar toch is dit een zegen, waarvoor men niet duur genoeg kan betalen".

Om die weg der persoonlijkheidsontwikkeling met zijn patienten te gaan, gebruikt Jung, en daarin verschilt hij van Buber, de individueele introspectie. Stap voor stap, dag op dag, droom na droom laat hij den mensch in zich zelf indringen. Dit ziet hij als taak van den analyticus: de levensangsten en doodsbegeerten van den lijdenden mensch moeten onder de loupe genomen worden, de mantel van zelfbedrog en zelfverheerlijking moet afgerukt, verdrongen sexueele behoeften en begeerten weer op hun eigen normale plaats teruggezet worden. De schaduwen van het verleden, uit hun schuilhoeken verjaagd, moeten tot hun juiste proporties teruggebracht, en wanneer zulk een mensch dan — maar welk een liefde, toewijding en geduld van den analyticus is hiertoe noodig — de vensters zijner ziel schoon gewischt heeft, dan staat hij, die kwam om van zich zelf verlost te worden, met ontzag voor het geheim van zijn eigen ziel en het ligt dan aan zijn beslissing, of hij dit alles alleen voor zich zelf of voor anderen zal gebruiken.

Natuurlijk is Jung's weg van bewustmaking niet de eenige, noch de uitsluitende weg. Crisis, smart, ziekte en eenzaamheid zijn vaak de beste analytici, maar het is *een* weg, en voor wie hem tot het einde durft te gaan, een beproefde weg. Dan wordt men tot een persoonlijkheid.

„Persoonlijkheid kan men slechts verkrijgen als de rijpe vrucht van een levenshouding, die op een doel is ingesteld. Het is de hoogste verwezenlijking van de ingeboren bijzondere aard van ieder mensch op zich zelf. Persoonlijkheid is de daad van de hoogste moed tot leven, van het absolute ja-zeggen tot het individueele zijn en van de volkomenste aanpassing aan dat, wat universeel gegeven is, met de grootst mogelijke vrijheid van de eigen beslissing.

Ontwikkeling der persoonlijkheid houdt in zich: trouw aan de eigen wet. In werkelijkheid is dat meer „vertrouwen". De trouw aan de eigen wet is een vertrouwen op die wet, is een wachten en hopen op God en op het Leven. De persoonlijkheid kan zich nooit ontwikkelen, als men niet zijn eigen weg bewandelt, en die weg leert men eerst in den nood zien en kennen.

De buitenwereld moet daar vaak niets van hebben, en noemt zulke menschen dwazen, „idioten", d.z. menschen, die een eigen geestelijke opvatting hebben, volgens de oorspronkelijke Grieksche beteekenis.

Waarom echter gaat de mensch zijn eigen weg? Dat is, wat men roeping noemt: een irrationeele factor, die voert tot vrijmaking uit de kudde en haar platgetreden paden. De echte persoonlijkheid heeft altijd een roeping en gelooft in haar, heeft vertrouwen in haar als in God, ofschoon het slechts een individueel gevoel van roeping is. Deze roeping werkt echter als een wet van God, waarvan men niet kan afwijken. Het feit, dat zeer velen aan hun eigen weg te gronde gaan, beteekent niets voor hem, die deze roeping in zich voelt. Hij *moet* zijn eigen wet gehoorzamen, alsof het een demon was, die hem influistert nieuwe, weinig betreden wegen te begaan.

Roeping is: door een innerlijke roep aangesproken worden. Zulk een roep is niet alleen het voorrecht van de groote persoonlijkheden, maar ook van de zeer kleine; maar bij het kleiner worden der persoonlijkheid wordt die roep ook steeds meer omsluierd en onbewust, totdat zij ten slotte ondergaat in de algemeenheid en zich oplost in de stem van de groep, waartoe men behoort en haar conventies: in de collectiviteit. Van daar uit echter roept de stem menigeen weer aan tot individualiteit, waardoor zoo iemand dadelijk onderscheiden kan worden van de anderen, en hij zich voor een probleem voelt staan, dat de anderen niet kennen. Daardoor wordt zoo iemand ook zelden begrepen. Hij weet, dat hij geïsoleerd van de anderen staat, omdat hij zijn eigen wet volgt, en die stelt boven de conventies.

Conventies zijn ziellooze mechanismen, die niets anders kunnen doen dan de routine van het leven aangrijpen en den mensch onbewust laten. Het scheppende bewuste Leven echter staat altijd buiten de conventie.

Maar die innerlijke, eigen wet kan slechts tot uiting komen in het individueel *geleefde leven*. Slechts hij, die tot die innerlijke roepstem „ja" kan zeggen, wordt een persoonlijkheid. Dat is het groote en verlossende van iedere echte persoonlijkheid, dat zij zich zelf in vrijwillige beslissing ten offer brengt aan haar eigen wet. De grootste voorbeelden daarvan zijn Christus, de profeten, Boeddha.

Volgt de mensch die stem niet, dan heeft hij den zin van zijn leven niet vervuld.

Volgt hij die stem wel, dan wordt zijn eigen persoonlijkheid geboren.

Het volgen der roeping.

De geboorte van een held wordt echter altijd door gevaren bedreigd: de geboorte van den Christus in ons wordt altijd bedreigd door de Kindermoord van Bethlehem. Het ontstaan en worden van een persoonlijkheid is altijd een waagstuk.

De held, de leider, de Heiland is toch altijd degene, die een nieuwe weg ontdekt naar een grootere zekerheid. Men zou alles bij het oude kunnen laten, als die nieuwe weg niet juist ontdekt *wilde* worden, en hij de menschen niet met alle plagen van Egypte bezocht, totdat hij gevonden is. De onontdekte weg in ons is als een psychisch levend iets, wat de Chineezen Tao noemen en wat men kan vergelijken met een stroom, die zich onverbiddelijk naar zijn doel voortbeweegt. In Tao zijn beteekent voltooiing, ganschheid, vervulde roeping, aanvang en einde en volledigste verwezenlijking van den zin van het bestaan, die in alle dingen is ingeboren.

Tao is persoonlijkheid.

Het huidige bewustzijn.

„De zielenood van dezen tijd voert den mensch tot bewustheid. De schokken, die het moderne bewustzijn gekregen heeft door de wereldoorlog en zijn katastrofale gevolgen, worden in het innerlijke leven begeleid door den schok, die wij allen zelf ontvangen hebben, doordat wij niet meer in ons zelf en in onze waarden konden gelooven. Vroeger mochten we in politiek en moraal anderen als booswichten zien: de moderne mensch moet echter inzien, dat hij politiek en moreel niet veel beter is dan die anderen.

Vroeger mochten wij denken, dat wij anderen tot de orde konden terugroepen, nu weten wij, dat wij zelf tot de orde moeten worden geroepen, en dat wij eerst ons eigen huis moeten schoon maken.

Als wij echter de menschheids-geschiedenis beschouwen, dan zien wij slechts de alleruiterste oppervlakte der gebeurtenissen. Wat er *eigenlijk* gebeurt, dat zien wij niet. Dat is diep verborgen, door allen geleefd en door niemand opgemerkt. Het is het meest intieme, subjectieve zieleleven en beleven van ieder mensch, maar voor hem zelf nog onbewust en daarom door geen geschiedschrijver beschreven. Eigenlijk zijn de groote wereldgebeurtenissen op zich zelf het minst belangrijk: belangrijk is alleen het subjectieve leven van ieder mensch afzonderlijk. Die alleen maakt de geschiedenis, in hem alleen voltrekken zich de groote veranderingen. Alle toekomst en alle wereldgeschiedenis stammen toch uit deze verborgen bronnen van den enkeling. Wij allen zijn — onze tijd! Gaat het met onzen tijd slecht, dan hebben wij zelf haar slecht gemaakt".

Buber en Jung. Beiden spreken zij profetische woorden. Aan beider oor heeft volgens de definitie van Buber de stem Gods gefluisterd, en hun mond heeft dat innerlijke weten uitgesproken; Buber voor diegenen onder Joden en niet-Joden, die opgeschrikt door het ondergrondsch gerommel, dat reeds lang vooraf gegaan is aan de katastrophale aardbevingen der laatste jaren, uit hun traagheid wakker wilden worden; Jung voor niet-Joden en Joden, die, opgeschrikt door de wereldconflicten, naar een oplossing zochten voor de conflicten, die daardoor in hen zelf waren ontstaan.

Deze twee menschen hebben elkaar vaak ontmoet en blijkbaar niet begrepen. Trüb zegt zelfs dat zij als water en vuur zijn. Vermoedelijk zullen deze twee individualiteiten met hun persoonlijke fouten en raseigenschappen elkaar eerder afstooten dan aantrekken. Innerlijk echter bewandelen zij denzelfden weg, zij het ook op een andere wijze. Buber tracht in den Jood de oerkrachten van het ras weer op te wekken; ook buiten het jodendom tracht hij in geschriften en voordrachten (zooals in Ascona en Amersfoort) den mensch weer terug te voeren tot zijn religieuze verbondenheid met eigen omgeving en met zijn medemensch. Jung gaat met zijn patienten individueel, als langs traptreden af in hun onderbewustzijn, en voert ze terug tot hun eigen diepte. Vandaar eerst brengt hij ze tot de oerverbondenheid met andere menschen en andere rassen.

De een strijdt voor een kleine minderheid in de groote massa, waarvan hij toch weet, dat zij onverbrekelijk met die massa verbonden is. Zijn wapen is het collectieve, oeroude Joodsche weten, zijn woord is het oude profetenwoord. Zoo zal zijn stem, als de maningen der profeten, nog lang over de aarde klinken.

Jung pleit voor het individu in de massa, dat zich door zelf-inzicht van zijn samenhang met het geheel bewust moet worden. Hij tracht deze gedachte te doen doordringen met de kracht van zijn Westersch intellect, en met zijn mystieke voelen, dat langs Oostersche banen geleid is. Maar na hem zullen weer andere psychologen, andere denkers komen, die weer dieper en weer verder zullen graven

Als water en vuur staan ze tegenover elkaar, zegt Trüb. Men zou dit ook symbolisch kunnen opvatten. Buber spreekt van uit het vuur van het brandende braambosch, waarin Jahve aan Mozes verschenen is; Jung ankert met zijn weten in de ondergrondsche wateren van de verborgen verbondenheid der menschen. Beiden spreken van uit een innerlijk weten: de wereld kan dit vuur noch dit water missen.

Voor beiden gelden de twee grote waarheden, dat het individu en de massa, een enkel volk en de gezamenlijkheid van alle volkeren niet van elkaar te scheiden zijn, dat dus ieder mensch een mede-arbeider is in en aan het groote werk der schepping. En dat de werkelijke ommekeer van het individu daarin bestaat, dat hij zich in den dienst stelt van het geheel; dat zijn streven niet meer gaat naar het ik, maar dat hij zich verantwoordelijk gevoelt ten opzichte van den nood, waarin de geheele menschheid verkeert. De nood van de wereld is de nood van ieder mensch afzonderlijk.

Trüb ziet Jung staan op den top van een berg, in de wereld der wetenschap betrekkelijk eenzaam. Hij is het symbool van de voortdurende bewustwording. Want hij heeft in den mensch het wonder der steeds geschiedende schepping lief, de eeuwige geboorte en de eeuwige vervolmaking. Dit mystieke geheim moet hij echter telkens weer geven in de nuchtere definities van wetenschappelijke termen: daarom staat hij eenzaam.

Buber analyseert niet de innerlijke wereld van het individu, maar hij zoekt met zijn Joodsch-mystieke zieletotaliteit de ziele-totaliteit van den ander. Het individueele heeft voor hem alleen waarde voor zoover het deel van de gemeenschap is. Voor hem is de groote verbondenheid niet een begrip, maar een één-voeling in de daad; niet een zwijgen, maar een woord; niet een terugtrekken, maar een openheid; een spreken, de dialoog die in lichtende banen tusschen twee harten heen en weer glijdt. Hij is het symbool van de steeds weer hernieuwde levensbeslissing en ommekeer.

Wat ieder van hen aan de wereld openbaart, is het geheim van den ander, is dat wat de ander niet zegt.

Buber leert men pas werkelijk begrijpen, als men Jung begrijpt en in zich gerealiseerd heeft.

Jung begrijpt men, als men Buber in zich opgenomen heeft.

Wie hen beiden bestudeert voelt een voortdurende eenheid en een voortdurende tegenspraak.

Om Trübs woorden te gebruiken, beiden zijn als de twee muren van een gang, waardoor de mensch gevoerd wordt tot de richtplaats van zijn eigen leven.

En daarom laten zij geen van beiden ooit meer hem los, die hetzij den een, hetzij den ander, of beiden heeft leeren kennen.

En voor beiden staat men met het groote raadsel: men kan het toch met zijn verstand niet begrijpen, men moet het in zich zelf realiseeren.

▼

Spiritisme-Spiritualisme

door W. van Gorcum

(Slot)

De tweede grondstelling houdt in, dat communicatie tusschen verschillende bestaansvormen onder zekere voorwaarden mogelijk is.

Wij mogen wel zeggen, dat de moderne opleving van het oeroude spiritisme is te danken aan de ontdekking van de mogelijkheid dezer communicatie. Het optreden van klopgeluiden in een nederige woning te Hydesville U.S.A. omstreeks het midden van de vorige eeuw, welke kloppingen door middel van een eenvoudige code bleken antwoord te geven op diverse vragen, zoodat men wel moest besluiten tot een intelligente oorzaak, wekte de begrijpelijke belangstelling, om van tegenzin in orthodoxe kringen maar niet te gewagen, van velen in hevige mate op.

De kloppingen werden op grond van den inhoud der daarin gespelde mededeelingen toegeschreven aan een in genoemd huis vermoorden en begraven landlooper. Hoe verder het onderzoek werd uitgebreid, hoe sterker de aanwijzingen duidden op het feit, dat niemand anders dan de overledene „teekenen van leven" gaf, teneinde de oorzaak van zijn dood wereldkundig te maken en een eerlijke begrafenis van zijn stoffelijke rest te verkrijgen. Wat dan ook geschiedde. Literatuur over ontstaan en ontwikkeling van de daaruit voortgekomen strooming is er in overvloed en, zooals ik reeds in den aanvang van dit artikel zei, die geschiedenis zullen wij voor de lezers van „Mensch en Kosmos" thans niet uitpluizen. Bovenstaand feit werd dan ook slechts genoemd, wijl het de stoot gaf tot het onderzoek van diverse middelen van communicatie.

Deze communicatiemiddelen blijken te zetelen in het onderbewustzijn van den mensch en beschouwd te moeten worden als een organisch vermogen, dat echter onafhankelijk is van het stoffelijk organisme, het lichaam. Ook blijkt de uitgebreidheid van de gave niet in eenig verband te staan met de mentaliteit van de begaafde, al zal het duidelijk zijn, dat de wijze, waarop en het doel, waarmede van de gave wordt gebruik gemaakt, in hooge mate daarvan afhangen. Overigens mag men aannemen, dat dit wondere vermogen in latenten toestand bij elkeen aanwezig is, doch slechts bij enkelen en dan nog in diverse graden tot ontwikkeling komt, spontaan of — helaas ook wel — door onverantwoordelijk ingrijpen van derden.

Deze vermogens — want de gave is sterk gedifferentieerd — worden aangeduid als mediumieke of mediumistische vermogens, afgeleid van medium, dat middel, verbindingsschakel beteekent. Wetenschappelijk spreekt men liever van paragnostische en van parergetische vermogens, daarmede tegelijkertijd een scheiding trekkend tusschen de gave om langs supranormalen weg, dus zonder gebruik te maken van de normale zintuigen, iets te weten te komen en langs dien weg werkingen te veroorzaken. De aldus begaafde persoon wordt een medium genoemd.

Wel zij hier vermeld, dat tallooze knappe koppen uit alle takken van wetenschap zich er toe zetten, de „nonsens" te onthullen, doch zij zijn zonder noemenswaarde uitzondering geëindigd met een „non possumus"; de dingen waren niet te loochenen.

Eenvoudigheidshalve bepalen wij ons hier tot de meest voorkomende verschijnselen. De paragnosie omvat dan o.m. de helderziendheid in tijd en ruimte, waaronder de psychometrie of tactiele divinatie, waarbij de paragnostische kennis wordt opgedaan door aanraking van eenig voorwerp, een voorname plaats inneemt. Ieder heeft weleens gehoord of gelezen over een psychometrische seance. Verschillende menschen geven daar een voorwerp, meestal een souvenir van een overledene, in handen van het aanwezige medium, dat dan, naar de hypothese van Ir. Felix Ortt, de geschiedenis in verleden, heden en toekomst van het voorwerp en zijn vroegere bezitters te weten komt, doordat het medium zich in verbinding weet te stellen met derzelver tijdsbanen.

Wie zoo'n openbare seance heeft meegemaakt, zal hebben bemerkt, dat de mededeelingen, die het medium verstrekt, den indruk wekken, van verschillende herkomst te zijn.

Animisme — Spiritisme

Sommige staan in nawijsbaar verband met de historie van het ter hand gestelde voorwerp, andere niet. Meestal zal het medium in het laatste geval zeggen, dat het een „intelligentie" (een fantoom) waarneemt, die hem het meegedeelde ingaf en deed zeggen, en meestal wordt in de beschrijving, die het medium van deze intelligentie geeft, een overleden verwant of vriend gemakkelijk herkend, terwijl deze herkenning dikwijls leidt tot een beter begrip van de doorgegeven boodschap. Soms ook wordt de naam van den overgegane door het medium genoemd, wat de herkenning vanzelfsprekend zeer ten goede komt.

Maakt nu iemand zoo'n geval mee, dan wordt hem een blik vergund op twee gebieden van verschijnselen, nl. de animistische of uit de menschelijke ziel zelf stammende — hier het vermogen van psychometrie — en de spiritische phenomenen, buiten het medium staande objectieve gestalten, die helderziend en helderhoorend door het medium worden waargenomen.

Dat ik deze scheiding zoo scherp trek en het differentiatieproces zoo uiterst eenvoudig voorstel, is terwille van een elementaire onderscheiding en om het verband met „het spiritisme", dat toch het onderwerp van dit opstel uitmaakt, niet te zeer uit het oog te verliezen. In werkelijkheid is die scheidslijn niet zoo scherp getraceerd en slingert zij door een gebied, dat nog min of meer „niemandsland" is in den strijd tusschen parapsychologie en spiritisme. Volgens de eerste staan de voorposten van het animisme ver in het spiritistische land; naar de meening van de spiritisten is het achterland van den indringenden „vijand" bezaaid met spiritische posten. Hoe dit zij, in grove trekken meen ik te hebben duidelijk gemaakt, hoe veelvuldig gemengde verschijnselen optreden. En daarop komt het hier aan.

De trance

Ook bij de „trance" vinden we deze dooreenmenging. De trance is een toestand van het medium, waarin het waakbewustzijn, ongeveer als in den slaap (natuurlijk, hypnotisch of magnetisch), in hooge mate is verzwakt, waarbij nu zoogenaamde trancepersoonlijkheden het geheele lichamelijke instrumentarium van het medium in beslag nemen en daardoor met de bijzittenden communiceeren. De beheersching van dit instrumentarium, waaronder het spraakvermogen een belangrijke plaats inneemt, blijkt te geschieden via het onderbewustzijn van het „uitgetreden" medium, een ongemeen belangrijk en samengesteld onderdeel van de persoonlijkheid. Het zal binnen het raam van deze schets niet mogelijk zijn, daarover meer te zeggen. Toch zal het ieder wel duidelijk zijn, dat het inschakelen van dit onderbewustzijn in de communicatie aan deze laatste elementen van 's mediums persoonlijkheid toevoegt, als het ware echo-klanken van het gebruikte instrument

en dat het resultaat op grond daarvan ook weer een min of meer gemengd beeld oplevert. De kwaliteit van het medium, i.c. „afgeslotenheid" en introspectie, gevoegd bij een evenwichtige mentaliteit en een goede gezondheid, is van groot belang voor een minimum-gehalte aan animistische — dus eigen — factoren, ergo voor de zuiverheid der verbinding. En begrijpelijk ook voor de gemakkelijkheid, waarmede de communicatie wordt bereikt.

Van de parergetische vermogens is het voldoende, hier de telekinesie te vermelden, het vermogen om voorwerpen, bijvoorbeeld een tafel, zonder lichamelijke aanraking te doen bewegen. De spiritist stelt zich op het standpunt, dat in verreweg de meeste gevallen het medium slechts de benoodigde energie produceert, terwijl die energie door gediscarneerden (geesten van overgeganen) wordt gericht en met intervallen gebruikt, zoodat een bericht in klopteekens ontstaat, dat zich laat omzetten in onze taal. Ook hier dus mengingsverschijnselen.

Nog dient in het kort melding te worden gemaakt van een communicatiemiddel, dat een bijzonder belangrijke rol vervult bij het verkrijgen van boodschappen van gene zijde. Dit is het automatische of mediumieke schrift. Het vermogen om dergelijk schrift te produceeren treedt zoowel in trancetoestand als bij volkomen waakbewustzijn op, in welk laatste geval het medium onderwijl een gesprek kan voeren of kan lezen en zelfs met twee handen tegelijk verschillende boodschappen doorgeven. Soms vertoont het handschrift groote overeenkomst met dat van den communicator, in andere gevallen niet, wat op een differentiatie in het proces kan wijzen. De inhoud en 't karakter van het geschreven bericht (Eng. Message) wijkt opmerkelijk sterk af van den gedachtengang, eigen aan het medium. Langs mentalen weg wordt het medium dus beinvloed en het is verklaarbaar, dat daardoor ook hier licht een mengingsproduct ontstaat. Er zijn evenwel media, die blijk geven, deze bijmenging van het eigen onderbewuste tot een uiterst minimum te bepalen. Voorbeelden daarvan zijn er voldoende.

Wijl deze vorm van communicatie eenvoudiger en gemakkelijker is dan de meeste andere en bovendien gelegenheid biedt om zonder al te groote inspanning een doorloopend verhaal tot stand te brengen, mag het automatisch schrift beschouwd worden als de voornaamste bron voor onze kennis van hiernamaalsche toestanden. Er is op dit terrein een enorme boekenschat voorhanden; er is ongetwijfeld kaf, doch er is genoeg koren ook en het ligt voor de hand, dat de spiritist en ook de spiritualist daarnaar grijpt om zijn voorstellingsvermogen te hulp te komen, wanneer hij zich een beeld omtrent een voortgezet bestaan in „de sferen" wenscht te vormen. Zij hieraan nog toegevoegd, dat de uitkomsten van het occulte onderzoek der theosophen in groote lijnen het spiritisch onderzoek dekken.

Thans willen wij nagaan, hoe de aanhangers van de twee eng verbonden denkrichtingen, spiritisme en spiritualisme, tegenover dit alles staan. En hiermede hangt beider verhouding tot het wetenschappellijk onderzoek der parapsychologie nauw samen.

Het klassieke spiritisme, dat ontstaan en, zooals wij zagen, gegrondvest is op het mediumieke verschijnsel, zal begrijpelijkerwijs het spiritische, dus exogene, karakter van zijn phenomenen met alle kracht verdedigen tegen andere, i.c. animistische verklaringswijzen. Het zal daarin een aanval op zijn grondslag en kern zien. Blijkt deze grondslag aanvechtbaar te zijn, dan zou het geheele gebouw kunnen instorten en daarvoor is het hem te dierbaar geworden, terwijl bovendien de intuitie in het bouwwerk de elementen der waarheid heeft ontdekt.

Aan den anderen kant heeft de voorname plaats, die in de overtuiging aan het verschijnsel is toebedeeld, aanleiding gegeven tot een zeker naief geloof in de echtheid en onaantastbaarheid, ja, in de ongemengde zuiverheid van de communicatie. Hierdoor ontstonden kwetsbare plekken en kon de aanval op vele punten tegelijk worden ingezet. Een belangrijke factor dient in dit verband nog naar voren gebracht te worden. Onder de aanhangers van het spiritisme bevonden zich vele „kleine luiden", wier opleiding hen niet in staat stelde, het geheele gecompliceerde samenstel te overzien; zij staarden zich meer blind op de details. Waar nu elke aanhanger tevens „beoefenaar" was en even vanzelfsprekend aan het eigen resultaat een onevenredig hooge waarde toekende — gelukkig als hij was in zijn gezegend contact met verloren gewaande verwanten — daar werd hij door die critiek pijnlijk gewond. Dat die critiek van wetenschappelijke zijde kwam, maakte de zaak erger. Zijn verstandelijke ontwikkeling sloot de aanvaarding van de mogelijkheid eener menging uit. Er was dus tijd noodig, waarin door meer ontwikkelden op begrijpelijke wijze wegen werden uitgebakend, waarlangs ook de allereenvoudigsten tot eenig begrip omtrent herkomst en aard dezer animistische, in het onderbewustzijn zetelende, werkingen konden komen en met behoud van de kern, gelijdelijk een rationeele, tevens radicale zuivering werd bereikt.

Deze strijd is nog lang niet uitgestreden, maar de resultaten kunnen worden samengevat in den vorm van een tractaat. Er is aan de eene zijde gezuiverd; er is veel franje bewust verwijderd en de andere partij heeft de spiritische overtuiging als een werkhypothese aanvaard, ja, wel *moeten* aanvaarden. Zoo bleef dus de grondgedachte ongeschonden in het bezit van het klassieke spiritisme.

Een vergelijking

Dat de parapsychologie de spiritische verklaring of „geestentheorie" wel als werkhypothese heeft moeten aanvaarden, bracht mij onlangs op een gedachte, die ik, hoewel ze lichtelijk of zelfs zeer ondeugend kan worden gevonden, den lezers van „Mensch en Kosmos" niet wil onthouden.

Ik vergeleek dan het klassieke spiritisme met zijn occulten aanhang van naief bijgeloof en nevenverschijnselen met een tamelijk suspect uitziende reizigster, die de grens zal passeeren en daar een visitatie aan den lijve heeft te ondergaan van een vrouwelijke assistent-douanière, zooals we die allen wel hebben gezien in de oorlogsjaren. Deze vrij ongemakkelijke douanière willen we den naam van parapsychologie geven en de reizigster is een Scheveningsche schoone, bekend wegens haar gecompliceerd „stoffelijk omhulsel", nl. een schier eindelooze reeks van onderrokken. Men zal aanstonds zien, dat ik voor mijn parabel twee vrouwen noodig had.

Het is de douanière voornamelijk om die vele onderrokken te doen; er kan allerlei contrabande in verborgen zitten. Zij pelt ze dan ook stuk voor stuk af en onderwerpt ze aan een nauwkeurige inspectie. De aldus ontpeld wordende Scheveningsche interesseert haar allerminst; ze weet niet eens haar particulieren naam. Toch brengt dit proces der ontbolstering onze douanière steeds nader tot de juffrouw in haar naaktheid en als eindelijk het laatste kleedingstuk op den grond ligt, mogen wij verwachten, dat douanière en juffrouw beiden zijn „bien étonnées de se trouver ensemble". De parapsychologie, uittrekkend op het onderzoek van de supranormale vermogens van de menschelijke ziel, d.z. dus de animistische faculteiten, vindt zich aan het slot in een min of meer gênant tête à tête met het spiritisme en heeft, want zij kan het mensch toch niet zoomaar verdonkeremanen, haar — voorzichtig gesproken — als een realiteit te aanvaarden. Mijn vrienden, parapsychologen en spiritisten, vergeven mij de stoute vergelijking. Ook hoop ik, dat dit nummer van ons blad niet in te groote oplaag in Scheveningen wordt verspreid.

Zooals gezegd, de strijd is nog niet volstreden, maar er is een begin van wederzijds begrijpen ingetreden.

De spiritualist staat uiteraard niet zoo fel tegenover een animistische beschouwing; immers voor hem is de kern onschendbaar, buitendien niet afhankelijk van het verschijnsel en zal hij prijs stellen op de zuivering van dit verschijnsel, wijl het voor hem de bron van hiernamaalsche kennis is. In vele gevallen zal hij bepaald belangstelling koesteren in het parapsychologische onderzoek en niets kan hem verhinderen, zelf daaraan deel te nemen.

Hij zoekt de waarheid, hoe die ook moge blijken te zijn. In zekeren zin zouden we hier moeten zeggen, dat hij zich die weelde kan veroorloven, wijl hij de kern der waarheid in zich draagt en hij die onafhankelijk van het verschijnsel heeft verworven. Het phenomeen is voor hem derhalve slechts een mogelijkheid om zijn kennis te vergrooten, maar dan is het verklaarbaar, dat hij liever geen valsche kennis verzamelt. Hij zal derhalve trachten deze in overeenstemming met de wetenschappelijke resultaten te brengen en op zijn eigen wijze in zijn systeem in te passen.

In den aanvang heb ik gesproken van actief spiritisme en inactief spiritualisme. Deze onderscheiding kan thans nader worden toegelicht.

Beide zijn aangewezen op de resultaten van mediumieke vermogens, dus op de openbaringen, welke de media doorgeven. De klassieke, dus min of meer „orthodoxe" spiritist zal daarbij veelal de voorkeur geven aan de séance, waar dus de eigen kring in al of niet vermeend contact met overgeganen verkeert. Ik ben verplicht, hier het woord „vermeend" als een mogelijkheid te noemen, daar in sommige kringen, waar een *goed* medium ontbreekt, meer dan eens volkomen animistische, uit het eigen bewustzijn stammende mededeelingen — van déze zijde dus — zijn gestempeld tot echt spiritische. De zoo gewenschte critische houding ontbrak daar geheel.

De spiritualist zal, zoo hij een enkelen keer een séance bijwoont, dit doen om zijn technische kennis te vergrooten of om „iets bijzonders" mee te maken. Hij is dus selectief. Maar het zwaartepunt van zijn communicatie ligt niet in de séance. Eerder zal hij vriendschappelijken omgang met een helderziend medium nastreven, dat van tijd tot tijd in huiselijken kring spontaan, dus ongezocht, treffende mededeelingen van aanwezigheid en medeleven van voorgeganen doorgeeft en het samenzijn tot een heilige en gelukkige stonde verheft. En verder heeft hij zijn „inspiraties".

Uit het voorgaande zal nu wel duidelijk zijn geworden, dat het klassieke en actieve spiritisme evolueert naar het beschouwende spiritualisme.

Het standpunt van de spiritualist

Doordat de spiritualist het leven in grooter verband beziet, heeft hij een open oog voor de gebreken in de toepassing van het spiritisme, doch tevens geeft die wijdere blik hem een beter begrip van de oorzaken daarvan, zooals die in den hunkerenden mensch zelf wortelen. Hij onderkent de vooringenomenheid, maar hij bespeurt ze aan beide zijden van den strijd. Van tijd tot tijd kan hij getroffen worden door de schier grenzelooze naiviteit in het vooringenomen standpunt van anti-spiritische geleerden, die de „geestentheorie" liefst in een lade wegbergen, en als ze haar moeten noemen, ze met een tang aanvatten om hun handen niet te verontreinigen. In zoo'n geval kan de spiritualist de naiviteit in het klassieke spiritisme aanmerkelijk beter waardeeren dan in een „gezaghebbend" geleerde, die uit enghartigheid wegwerpt, wat een ander heilig is.

Dan zal hij eens meesmuilen om de superieure humor, die hem tegenlacht uit het feit, dat men wel zoo vriendelijk is om een hypothese te wijden aan de waarheid. Als hij een mensch ontmoet en leert kennen, met hem omgaat en dikwijls zijn raad aanvaardt, dan zal hij toch niet dien mensch tot een hypothethische grootheid degradeeren? Hij zal integendeel zeggen: Daar staat een mensch voor mij en ik twijfel niet aan zijn bestaan, nadat ik hem heb leeren kennen en niets mij gebiedt de *mogelijkheid* van zijn bestaan te ontkennen.

De wetenschap zal nog onbekende gebieden van het leven voor de menschheid kunnen onthullen, maar altijd zal zij zich beperkt zien tot de kennis der verschijnselen.

Het groote probleem, het leven zelf, zal in alle tijden voor haar verborgen blijven. De oplossing van dit raadsel ligt *in* den mensch en de eenvoudige staat dikwijls nader tot de oplossing dan de in kennis uitmuntende specialist.

Mensch-zijn in den ruimsten zijn van het woord, dàt is het, wat het leven van ons eischt en waartoe het ons vele wegen opent. En onder die vele wegen meen ik, dat een frisch en zonnig spiritualisme, gegrond op intuitie en geheiligd door inspiratie, gerust genoemd mag worden.

▼

Boekbespreking

Dr. P. H. VAN DER HOOG. Ik, Ibn Sina. 212 pag. Z.-Holl. Uitg.-Mij.

De schrijver, arts, tevens goed kenner van de Arabische wereld, laat den beroemden Arabischen arts Avicenna (Ibn Sina) (980—1037 na Chr.) zijn autobiografie schrijven en doet dit op zeer vlotte wijze, zoodat men het boek, dat hier en daar enkele fijne illustraties bevat, leest als een roman.

In zijn voorwoord wijst de schr. er op, hoe het steeds weer bij de bestudeering der oude klassieke medici treft, hoevele der zg. moderne, langs ingewikkelden weg en na vele struikelingen veroverde inzichten reeds bij de ouden worden gevonden. Steeds duiken deze, door nieuwere gegevens nog hechter gefundeerd, opnieuw op. Het treft bij Avicenna echter in het bijzonder, hoezeer hij als typisch vertegenwoordiger van de Arabische beschaving van zijn tijd rationalistisch dacht in tegenstelling met de speculatieve tendenzen van het West-Europa van dien tijd.

Behalve geneesheer was Avicenna ook wijsgeer en was dan ook niet alleen om zijn medische adviezen, maar ook om zijn diepe levenskijk en groote menschenkennis een welkome gast aan de hoven van vele sultans, hoewel hij door de wisselingen des fortuins ook menigmaal als vagebond moest zwerven van stad tot stad.

Van de vele geschriften, die hij heeft nagelaten, worden enkele hoofdstukken uit zijn laatste werk: „Het boek der aanwijzingen en verkondigingen" aan het eind van deze biografie afgedrukt, omdat zij volgens den schrijver het allerbeste en zuiverste bieden dat de Arabische wijsbegeerte ooit heeft voortgebracht. Inderdaad treft hierin, hoe in Avicenna de arts, de wijsgeer en de practische mensch één geheel vormden, en hoe hij niet slechts met zijn breede kijk vele physische en biologische verschijnselen in logisch verband samenvatte, maar ook als neoplatonisch „theosoof" hierin een metaphysisch perspectief zag. Blijkt hij eenerzijds in zijn psychologische verklaringen van „wonderen" en „tooverijen" een voor dien tijd zeldzame nuchterheid te bezitten, zoo is hij anderzijds als mysticus op de hoogte van de diepste ervaringen van „ingewijden" en beschrijft de verschillende trappen van mystieke beleving als de beste Soefi.

Dit verhindert intusschen niet, dat hij zeer zelfvoldaan en zelfbewust zijn weg gaat en herhaaldelijk in de aan zijn leerling Mohammed Abdul Ali gedicteerde autobiografie wijst op zijn groote gaven van verstand en hart en er gaarne aan herinnert, dat hij door welwillende tijdgenooten de „Vorst van alle wetenschap" werd genoemd, en dat, terwijl hij toch ook het elfde stadium van inwijding, dat der „voortdurende contemplatie" beschrijft, waarin de mensch de kennis van zijn eigen wezen en zijn zelfbewustzijn heet te verliezen.

Zoo is dan ook dit boek, onderhoudend geschreven en leerzaam van inhoud, een waarschuwing, om de ontwikkelingsgedachte niet te overschatten, maar er op te letten, dat er zoo weinig essentieel nieuws is onder de zon, en het probleem van de menschelijke bewustwording nog steeds hetzelfde is als in de dagen van Avicenna en lang daarvoor.

Dr. C. J. SCHUURMAN.

Historisch Idealisme

door Dr. W. H. C. Tenhaeff

(vervolg van pag. 39)

Den weg van het energetisch monisme zal de psychosophist echter zekerlijk niet bewandelen, want hoe verschillend men ook tot op heden nog in het neo-vitalistisch kamp moge denken over de oplossing van het probleem van de verhouding van entelechie en energie, op één punt is men het ongetwijfeld met elkaar eens: een materialistische oplossing van dit probleem moet als onmogelijk worden beschouwd.

7. Hedendaagsche psychologie en historisch materialisme

Dat het neo-vitalisme een bestrijding van het historisch materialisme inhoudt, behoeft wel geen betoog. Echter niet alleen van de zijde der zg. biopsychologie wordt het historisch materialisme bestookt — ook andere takken der zielkunde hebben de onhoudbaarheid van onderscheidene „Marxistische" stellingen bewezen. In mijn studie over: „Psychoanalyse, psychosynthese, parapsychologie en Godsgeloof" [1]) heb ik trachten aan te toonen, dat in het licht der moderne diepte-psychologie en parapsychologie het godsgeloof verre van een illusie blijkt te zijn. Wat hier slechts een illusie is, dat is het beeld dat wij ons van God hebben geschapen: de projectie van het vaderbeeld op het uitspansel. Maar niet het geloof in den „Opperbouwheer van het Heelal".

Dieptepsychologie en parapsychologie hebben ons wel geleid tot de erkenning dat lichaam en ziel openbaringsvormen zijn van een hooger principe: de Geest....

Het beeld, dat de klassieke fysiologische psychologie van Wundt c.s. zich met betrekking tot het wezen van den mensch gevormd heeft, is totaal onhoudbaar gebleken. Niet het minst op grond der uitkomsten der onderzoekingen der parapsychologen. „La lucidité, comme toutes les autres facultés métapsychiques, vient nous donner, sur la nature vraie de l'Etre vivant, une notion nouvelle, totalement contraire à celle que nous avait enseigné la psycho-physiologie classique. Elle prouve que l'individu est tout autre chose qu'un organisme". Aldus, zeer terecht, de Fransche arts en parapsycholoog *Dr. G. Geley.*

Mijn werk over: „Het Spiritisme" — het moge eensdeels een krachtige bestrijding van het openbarings-spiritisme inhouden — houdt toch anderdeels in de erkenning, dat het geloof in een persoonlijk voortbestaan na het sterven op wetenschappelijke gronden aanvaardbaar geacht dient te worden.

In dit werk heb ik o.m. aangetoond, dat men door alle eeuwen heen, bij alle volkeren gewag gemaakt vindt van zg. geestenzien, zg. bezetenheid en andere, spiritistisch aandoende — en in een aantal gevallen zeer waarschijnlijk ook van spiritistischen aard zijnde — verschijnselen.

Het kan nu m.i. aan geen twijfel onderhevig zijn — en hierop werd reeds tientallen jaren geleden gewezen door den Engelsche folklorist *Andrew Lang* — of deze verschijnselen hebben een zeer belangrijk aandeel gehad in het ontstaan van den godsdienst.

Dat deze erkenning opnieuw een bres schiet in het bolwerk van het historisch materialisme behoeft wel geen betoog. Het is dan ook zeer verklaarbaar, dat bij vele aanhangers van het historisch materialisme een negatief apriorisme te constateeren valt t.o.v. zekere hypothesen, door dieptepsychologen en parapsychologen naar voren gebracht. Daaruit blijkt weer voor de zooveelste maal, dat velen meer op hun stelsel dan op de waarheid verliefd zijn, en dat vele, zich bij voorkeur vrijdenkers noemende lieden, in wezen even dogmatisch zijn als de dogmatici, welke zij, op grond van hun vermeend vrijdenkerschap, meenen te moeten bestrijden....

8. Adam Smith en de historische school.

Adam Smith, de „vader der staathuishoudkunde", ging uit van het apriorisme, dat de mensch van nature een homo economicus is, en dat het ruilverkeer van de vroegste tijden af bestaan heeft. Hij kon zich geen maatschappij denken zonder ruil van goederen en diensten. De primitieve maatschappij, waaraan hij zijn voorbeelden ontleent, is niet anders dan een in het oerwoud geprojecteerde weerspiegeling van zijn eigen, 18de eeuwsche denkbeelden. De ruilende zwartjes, welke hij doet optreden, zijn slechts te beschouwen als het product van zijn fantasie. Geen ontdekkingsreiziger of zendeling, die ooit met een vertegenwoordiger van dit genus in aanraking kwam of zal komen.

In de 19de eeuw kwam een aantal economen tot dit inzicht — het waren zij die deel uit maakten van de zg. historische school. Zij wilden de door de klassieke economie toegepaste deductieve methode van onderzoek vervangen door de toepassing der methode der inductie. *Schmoller* bracht hier de synthese, door een samengaan van beide methodes te bepleiten. Als een der meest vooraanstaanden onder de jongeren dezer school moet *Karl Bücher* genoemd worden, die in 1892 tot hoogleeraar in de staathuishoudkunde te Leipzig werd benoemd.

In zijn algemeen bekende geschriften over: „Die Entstehung der Volkswirtschaft" schetst hij ons het ontstaan van het ruilverkeer, daarbij gebruik makend van het door ethnologen bijeengebrachte materiaal. Hij brengt daarbij duidelijk naar voren, dat deze ontwikkeling lang zoo vlot niet van stapel geloopen is als Adam Smith c.s. gemeend hebben. Hij verdiept zich daarbij echter niet in het waarom van dit alles. De beantwoording van deze vraag laat hij aan de psychologen over, die in onzen tijd deze vraag nog beter kunnen beantwoorden dan in de dagen, waarin hij genoemde werken schreef.

9. Ethnopsychologie.

De opkomst der moderne ethnologie dateert van ± 1870. In die dagen verzamelden Tylor, Spencer, Wundt e.a. bij de primitieve volkeren een enorm materiaal aan volkenkundige gegevens en feiten, in alle deelen der wereld, waarvoor hun de dank van het nageslacht toekomt. Bij hun verwerking van dit materiaal begingen zij echter een fout; een fout welke zeer begrijpelijk is. Zij namen nl. stilzwijgend aan, dat de „wilde", hoewel naiever, in beginsel op dezelfde wijze denkt en redeneert als de cultuurmensch.

Dit nu blijkt niet het geval te zijn, en het behoort tot de verdiensten van geleerden als *Preusz, van Ossenbruggen, Lévy-Bruhl* en *Danzel,* dat zij ons daarvoor de oogen geopend hebben.

Lévy-Bruhl heeft de eigenaardige geestesgesteldheid van den primitieven mensch met één enkele uitdrukking trachten te karakteriseeren: prae-logische mentaliteit.

Kernpunt dezer mentaliteit is, volgens dezen onderzoeker, de afwezigheid van den drang om zich voor tegenstrijdigheden te hoeden, welke drang zich zoo sterk in het denken

[1]) „Hoofdstukken, uit de Parapsychologie", Utrecht, 1934.

van den cultuurmensch openbaart. De cultuurmensch (homo faber) laat zich leiden door de logica, door verstandelijke redeneering. Zijn uitgangspunt is de ervaring, waarop hij voortbouwt, met inachtneming van het causaliteitsbeginsel. Zoo kan in de cultuurwereld haar hoogste en meest typische product: de Wetenschap, ontstaan. Dit product is den archaïschen mensch (homo divinans) geheel vreemd. De geleerde, de man van wetenschap, de wetenschappelijke denker is in de primitieve maatschappij (natuurstaat) onbekend. Want het denken (kennen), voelen en handelen van den natuurmensch wordt geheel beheerscht door een der meest kenmerkende openbaringen der praelogische mentaliteit, een denkwet, welke Lévy-Bruhl heeft genoemd de „loi de participation" (=wet van deelhebbing)[1])

Deze typische denkwet houdt o.m. in, dat er een typische solidariteit bestaat tusschen het individu en zijn groep, en dat menschen, dieren en planten tegelijkertijd zichzelf en iets anders kunnen zijn.

In zijn werk over de Maori's zegt *Elsdon Best*, dat een inboorling zich zoo volmaakt met zijn stam vereenzelvigt, dat hij, wanneer hij over zijn stam spreekt, dat nooit anders zal doen dan in de eerste persoon. Spreekt hij over een veldslag, die misschien tien geslachten voor het zijne geleverd is, dan zal hij zeggen: „Ik heb den vijand daar en daar verslagen". Op dezelfde wijze zal hij de jachtgronden van zijn stam de zijne noemen, zeggend: „Zie daar mijn jachtgronden."

Wie zich verdiept in de verhalen van ontdekkingsreizigers en zendelingen, zal bij herhaling dergelijke berichten ontmoeten, onverschillig in welk land of onder welk volk de berichtgever verblijf heeft gehouden. Te allen tijde, onder elk natuurvolk manifesteert zich deze neiging om individu en stam met elkaar te vereenzelvigen. Hiermede houdt o.m. verband het feit, dat het individu, dat niet tot een gemeenschap behoort, niet meetelt. Het is vogelvrij. Voorts houdt hiermede verband de gewoonte, welke wij bij tal van natuurvolkeren aantreffen, om wanneer iemand ziek is, deze ziekte voor de geheele familie en alle aanverwanten te doen gelden, hetgeen inhoudt, dat zij zich *allen* moeten onderwerpen aan de door den medicijnman aan den zieke voorgeschreven behandeling.

Ook de substitutie (vervanging) van een individu door een ander wordt slechts begrijpelijk in het licht van de wet van deelhebbing. In dit verband zij hier de aandacht gevestigd op een typisch gebruik, dat *W. H. Nassau* in de landstreek Ogooné in West Afrika opmerkte. Het is zeer karakteristiek, en blijft geenszins tot deze landstreek beperkt.

Een man doodt de vrouw van zijn broer. De familie der vrouw eischt recht, de moordenaar ontkent de daad, waarop de weduwnaar tot zijn broeder zegt: „Jij hebt schuld en daar wij broeders zijn is jouw misdaad mijn misdaad, en wil ik in jouw plaats schuld bekennen."

Over het algemeen kan men zeggen, dat de dood van een of meer leden van een archaïsche gemeenschap daarin steeds een geweldige evenwichtsverstoring veroorzaakt. Wanneer het hoofd van een kleinere of grootere archaïsche gemeenschap (gezin, clan, stam, enz.), of een of ander belangrijk lid daarvan sterft, wil dit voor den natuurmensch feitelijk zeggen, dat deze gemeenschap zelf voor een deel gestorven is.

Alle leden der gemeenschap zijn er — als ik het zoo mag zeggen — een beetje door gestorven, evenals zij allemaal een beetje ziek zijn als een dergelijk lid ziek is. Want het eenige, waarlijk levende wezen is de groep, de gemeenschap. De individuen bestaan slechts voor haar. Het is dus de gemeenschap, welke zich rechtstreeks getroffen gevoelt. Dit overlijden doet haar een deel van haar substantie verliezen.

Wanneer wij dit inzien, begrijpen wij hoe het mogelijk is, dat in de archaïsche gemeenschap, waar het individu op zichzelf zooveel minder in tel is dan in de gemeenschap van den cultuurmensch, nochtans de dood van een volwassen lid dezer gemeenschap zulk een opschudding kan veroorzaken, zoo'n geweldige verstoring van het evenwicht als wij nagenoeg nooit in de cultuurmaatschappij door den dood van een mensch zien ontstaan. Het komt, omdat de dood van elken krijgsman alle leden van zijn stam raakt, tot het opperhoofd, de kern van de gemeenschap, incluis.

[1]) *Zimmer* spreekt hier van „Unfreiwilliges Teilhaben."

Uit de Tijdschriften

The American Journal of Sociology. September 1937. *Paul J. Tillich:* Protestantism in the present world situation.

Synthese. 15 Augustus 1937. *Leo Chestov:* Sine effusione sanguinis; *Hans Driesch:* Das Apriori als Erlebnis; *H. Groot:* Het woord als brug tusschen mensch en mensch; *M. J. H. Schoenmakers:* De emotie bij het oorzakelijkheidsgeloof; *Raden Ajoe Jodjana:* Beschouwingen over ruimteverhoudingen. *Significe Dialogen.*

Synthese, 15 September 1937: *Dr. A. J. Westerman Holstein:* Uit de Antithesen tot de Synthese; *Prof. L. Jordan:* Zaak en Teeken- Teeken en Zaak; *Dr. Hermon Wolf:* Droom en Werkelijkheid, Schijn en Wezen; *Mr. J. Thomassen:* Sociologie van het Denken; *A. Daan:* De zedelijke behoefte van dezen tijd; *R. A. Jodjana:* Beschouwingen over Ruimte-verhoudingen.

Theosophia. September 1937. *J. J. Poortman:* Dr. Arundale over de tijdsomstandigheden; *Geoffrey Hodson:* De schepping der Goden; *J. M. Selleger-Elout:* Zet voor mijn lippen, Heer, een wacht; *M. S. v. d. Willigen:* Vrije wil en determinisme.

The Journal of parapsychology, Juni 1937. *Lucien Warner:* The role of luck in ESP. data. *J. D. Mac Farland and W. R. George:* Extra-Sensory Perception of normal and distorted symbols; *Louisa E. Rhine:* Some stimulus variations in extra-sensory perceptions with child subjects; *Esther May Bond:* General extra-sensory perception with a group; *Vernon Sharp and C. G. Clark:* Group Tests for extra-sensory perception; *Marg. M. Price and Marg. H. Pegram:* Extra-sensory perception among the blind.

Tijdschrift voor Parapsychologie. September 1937. *Dr. W. H. C. Tenhaeff:* De magische spiegel; *J. C. M. Kruisinga:* Dunneeffect of toeval? Parapsychologische verschijnselen in oude oorkonden.

„Leven en Werken", September 1937. *Dr. Tenhaeff:* Parapsychologie. *J. J. Poortman:* De positie der Parapsychologie.

The Philosophical Quarterly, Juli 1937 (an organ of the Indian Institute of Philosophy). *P. S. Naidu:* On an extension of Mc Dougall's hormic theory; *S. N. L. Srivastava:* Idealisme and the mentalistic predicament; *D. L. De:* Metaphysical vindication of moral autonomy; *Ram Murti Loomba:* Emotional intuitism in axiologie; *S. K. Maitra:* What is philosophy?; *Kalidas Bhattacharyya* Some aspects of belief; *Dr. S. N. A. Jafri:* Philosophy of life in Islam; *Sharshi Bhusan Das Gupta:* The Freudian and the Yoga conceptions of repression; *C. D. Deshmukh:* The concept of liberation.

De Pionier. Juli 1937. *C. C. W. Ganswijk:* Het anatta-dogma en de zwijgzaamheid van den Boeddha; *J. van Ravenswaay:* Swara; *P. W. G. Lokkers:* De vuurpoel der toekomst; *G. Hodson:* Een kijkje in Oud-Egypte.

Revue Métapsychique. Juli-Augustus 1937. *E. Osty:* Séances de connaissance extra-sensorielle en public; *E. Lenglet:* De surnormal chez Jeanne d'Arc.

De Gids. September 1937. *Mr. J. Reitsma:* Mozes.

Het Nieuwe Leven. Aug.-September 1937. *J. C. Wannee:* Arbeid ten leven; *H. Krekel:* De mystiek der massa.

Perspectieven van Wordende Cultuur. Augustus 1937. *M. Ch. Bouwman:* Welke is onze levenshouding.

Spiritische Bladen. 1 September 1937. *F. Ortt:* Het woord van God. Rede; *W. van Gorcum:* Welke beteekenis kan het spiritisme voor ons leven hebben? Radiorede.

Kerken vergaderden te Oxford

door A. van Biemen

Het jaar 1914, aanvang eener troostelooze ellende voor de gansche menschheid, was tevens het jaar, waarin, tragische speling van het lot, de Wereldbond voor internationale vriendschap door de kerken opgericht werd, voortaan kortweg „Wereldbond der Kerken" genoemd.

Wanneer de wereldoorlog de menschheid zijn droeve erfenis achtergelaten heeft, wordt het de christelijke kerken over de wereld duidelijk, dat deze oorlog ook een aanklacht tegen haar optreden is geweest. Onder het drukkende besef van deze schuld komen de kerken in 1925 te Stockholm bijeen in de eerste Wereldconferentie der Kerken voor Practisch Christendom (later afgekort als Stockholm-beweging) onder de bezielende leiding van aartsbisschop dr. Nathan Söderblom. Doch waar de kerken zoeken naar een gemeenschappelijke werkzaamheid, daar zullen zij zich ook moeten bezinnen op hun onderlinge gescheidenheid door geloofsverschillen. Zoo brengt 1927 de eerste Wereldconferentie der kerken voor Geloof en Kerkinrichting; naar de stad dezer bijeenkomst gewoonlijk „Lausanne-beweging" genoemd. Had aanvankelijk de Stockholm-beweging aan het eind van haar conferentie op grootere resultaten te wijzen dan de Lausanne-beweging, een nauwer contact en beter onderling verstaan van deze 3 formaties bleek ten zeerste noodig en zoo brengt 1933 het samengaan dezer drie bewegingen onder den naam van „Oecumenische beweging". Oecumenisch is deze beweging, omdat zij uitdrukking wenscht te geven aan de eenheid der christelijke kerken van de geheele „oecumene" d. i. bewoonde wereld. Onderwijl vormen zich overal nationale oecumenische comité's (Nederland 1935), terwijl ook de jeugd zich organiseert in een Internationaal Oecumenisch Jeugdcomité. Bij vele gelegenheden sindsdien heeft deze eenheid der christelijke kerken op grond van de evangelische normen haar stem verheven tegen politieke en sociale misstanden.

Wereldconferentie der Kerken.

De Stockholm-beweging heeft haar voortzetting gevonden te Oxford, waar dit jaar van 12—26 Juli de christenen der geheele wereld bijeengekomen zijn om te spreken over het onderwerp „Kerk - Volk - Staat". Hier wilden zij zich bezinnen over de plaats en de waarde van een volk en over de plaats der kerk in het leven van den mensch, onverschillig van welke nationaliteit of welk ras hij is. Kortom de vraag of Luther's strijdleuze „De vrijheid van een christenmensch" in dezen tijd, bv. in den totalitairen staat geëerbiedigd moet worden of niet. Als ten nauwste hiermede samenhangende vraagstukken werd het oordeel der kerken over de economische moeilijkheden en de opvoedingsproblemen gevraagd. Langen tijd tevoren hadden geleerden van naam onderling samengewerkt om deze conferentie over bovengenoemde vraagstukken uitvoerige rapporten ter bespreking aan te bieden. Zoo was alles gereed, toen uit Duitschland het rampzalige bericht kwam, dat het Duitsche staatshoofd de in zijn gebied arbeidende kerkgenootschappen verbood aan deze conferentie deel te nemen. Rome ontbrak op deze conferentie haar gewoonte getrouw en wel te begrijpen, al schreef Anton van Duinkerken onlangs in de Groene Amsterdammer, dat Rome met belangstelling de besprekingen te Oxford volgde.

Uit de vele referaten op deze conferentie gehouden wil ik hier de belangrijkste naar voren halen en enkele resoluties in het kort weergeven. In het middelpunt der belangstelling stond het rapport over „Kerk en Volk". Het begon de verdeeldheid in de menschheid te constateeren zonder te verheelen, dat de kerk daar zelf ook aan lijdt. De oorzaak van deze verdeeldheid wijt het rapport aan het individueel zich organiseeren der menschheid, zonder daarbij te vragen naar Gods wil of zich om diens eischen te bekommeren. Een resolutie van de conferentie over dit onderwerp sprak van de roep van God aan alle christenen om tot zelfopoffering te komen voor zwakken en vervolgden. Volks- en rasvergoding, respectievelijk verguizing, wees de conferentie als één man af met de woorden: „De meedoogenlooze hardvochtigheden en de van haat vervulde rasverguizingen (met inbegrip van het anti-semitisme), die nu weer in de moderne wereld tot nieuwe kracht ontwaken, behooren tot de duidelijke teekenen van de ontbinding van het gemeenschapsleven. Sterke veroordeeling door daden moet daarop het antwoord zijn en niet maar een zwakke veroordeeling door woorden. Slechts zóó kan de eenheid der kerk bevorderd worden." Doch deze boodschap is evenzeer tot de kerken zelf als tot de wereld gericht, getuige de woorden: „Dat is de wezenlijke boodschap der kerk. Maar de oproep om tot God terug te keeren moet eerst tot de kerk zelf gericht worden. Haar eigen leven is diep van de ziekten van het algemeene leven doordrenkt." Dat Duitschland niet na kon laten tegen deze resolutie te protesteeren en eenige hatelijke woorden tot de bijeengekomen kerken te richten, kan niemand verwonderen.

Een tweede uiterst belangrijk rapport behandelde het vraagstuk van „Kerk en Oorlog". Het begon met openlijk toe te geven, dat er ten opzichte van dit vraagstuk veel verschil van meening is. Het meende evenwel van de kerk te mogen eischen, dat zij de gewetensbezwaren van haar leden om actief aan den oorlog deel te nemen te erkennen en te respecteeren heeft. Tevens moet de kerk indachtig blijven, dat zij een norm heeft om het staatsleven te ordenen; een norm, welke hooger is dan alle andere normen. Met betrekking tot de economische vraagstukken eischt de conferentie ook hierover het oordeel der kerken op. Aangezien God door middel van zijn openbaring aan deze wereld waarde en waardigheid geschonken heeft, zal men Gods eischen ook toepasselijk moeten verklaren op de economische toestanden dezer wereld. Sommigen willen hierbij de nadruk leggen op het doordringen dezer toestanden met de goddelijke liefde, anderen willen hier gerechtigheid als norm gesteld zien. In een bespreking wil prof. Tillich (Amerika) naast het individueele kwaad de nadruk leggen op het kwaad, dat zich uit in het demonische karakter der huidige maatschappelijke structuur. Zoo zal de kerk zich niet meer in behagelijke zelfgenoegzaamheid aan de peripherie der maatschappij kunnen ophouden, maar zal zij haar plaats midden in het volksleven moeten weten.

Is de oorlog hier dus langs vele wegen indirect veroordeeld, openlijk veroordeelden de kerken in haar boodschap aan het einde der conferentie eensgezind den oorlog. „Als de universeele Kerk haar oog laat gaan over de volken der wereld, in elk waarvan zij nu wortel heeft geschoten, moet zij een *onvoorwaardelijke veroordeeling van den oorlog* uitspreken". Met betrekking tot de economische problemen wil ik uit de boodschap der kerken nog deze regels citeeren: „Het bestaan van klassen vormt een slagboom voor menschelijke gemeenschap, die niet geduld kan worden door het Christelijk geweten". Het oordeel der kerken over enkele radicale partijen luidt in dit verband: „Daarom kan de Kerk de utopische verwachtingen van die bewegingen

niet deelen en hun vijandschap tegen God moet zij ondubbelzinnig verwerpen, doch terwijl zij dit doet, moet zij erkennen, dat christenen in hun blindheid voor het tergende kwaad van de maatschappelijke ordening mede verantwoordelijk zijn voor het anti-godsdienstig karakter dier bewegingen". Doch tegelijkertijd formuleert de Kerk uiterst gestreng haar eigen taak met deze woorden: „Op de Kerk rust de verantwoordelijkheid, op te komen voor de juiste verhouding tusschen geestelijke en materieele goederen".

Een derde rapport handelde over Kerk en Opvoeding. Het verklaarde dat de Kerk zich tegen elke inmenging in, of contrôle van de Staat op de opvoeding van haar leden in het christelijk geloof ten sterkste moet verzetten. Juist in de heerschende verwarring en onzekerheid omtrent de normen voor het sociale leven, bv. het huwelijksvraagstuk enz., heeft de Kerk een groote taak, nl. de menschen op te voeden in de christelijke eischen op dit gebied.

De oecumenische beweging, die in het begin van haar bestaan nog al eens onsystematisch en slecht georganiseerd werk verrichtte, heeft bij den aanvang van deze conferentie haar werkzaamheden uiterst zorgvuldig verdeeld over enkele permanente lichamen. Zij besloot tot het instellen van 1e. een Oecumenische Raad der kerken, bestaande uit 200 vertegenwoordigers van alle kerken, die om de 5 jaar zullen vergaderen; vervolgens tot het instellen van een Centralen Raad van 60 leden, uit elk land eenige, die telken jare zullen vergaderen ter bestudeering van de hangende vraagstukken betreffende „Geloof en Kerkinrichting" (Faith and Order) en „Practisch Christendom" (Life and Work). Het doel hiervan is om eenerzijds te komen tot een nauwere samenwerking met andere wereldorganisaties, anderzijds om de samenwerking der kerken op geestelijk en theologisch gebied te bevorderen en de kerken indien noodig bijeen te roepen ter behandeling van bepaalde problemen. Deze voorstellen zullen ook voorgelegd worden aan de zoo juist begonnen conferentie te Edinburgh over „Geloof en Kerkinrichting", de voortzetting der Lausanne-beweging, waarvan ik later nog enkele resultaten hoop te bespreken.

Internationaal Verbond voor Vrijzinnig Christendom en Geloofsvrijheid.

Van 4—8 Augustus vergaderden te Oxford vrijzinnige geloovigen van vele landen en velerlei schakeering. Uit de meeste landen waren afgevaardigden gekomen, uit andere landen werden telegrammen ontvangen. Groote belangstelling verwierven de mededeelingen over de enkele millioenen leden tellende Kerk der Philippijnen onder hun bisschop Aqlipay en die over de beweging Brahmo Somaj. We kunnen constateeren dat dit congres, bijeengekomen onder het thema „De wereld heeft Vrijzinnig Christendom noodig", in vele opzichten nuttig heeft gewerkt. In de moeilijke positie, die het Vrijzinnig Christendom met haar eischen van vrijheid voor religieuze overtuiging en verdraagzaamheid, in de huidige wereldsituatie heeft, is een krijgsraad als dit congres ten zeerste noodig en tegelijkertijd bemoedigend.

De belangrijkste onderwerpen waren eenerzijds de godsdienstige overtuiging, anderzijds de uitwerking daarvan op maatschappelijk gebied. Prof. dr. Kurt Leese (Berlijn) duidde het Vrijzinnig Christendom als de nadruk leggend gelijkelijk op Gods Heiligheid als op Zijn Liefde. Deze liefde van God voor den mensch moet de menschheid in haar geheel doorgloeien en den enkeling opwekken tot liefde voor den medemensch, met Vondels woorden: tot het „God in Adam eeren". De gedachte aan de vestiging van het Koninkrijk Gods op aarde kwam, zooals in de verwarrende chaos onzer wereld begrijpelijk is, want op de achtergrond. Het leek mij een juiste correctie op een vaak al te groot en naief optimisme. De bede van den Christen: „Dein Reich komme", is volgens Leese „ein dynamischer Spannungszustand des Schwebens zwischen-Nähe-und-Ende. In diesem Schweben liegt die Ueberwindungskraft und Tragik der christlichen Existenz zugleich beschlossen: solange die Welt „Welt" ist."

Deze liefde tot den naaste moet zijn uitdrukking vinden in de boodschap van het vrijzinnig christendom aan deze wereld. Christendom is niet alleen *geloof*, maar ook een *levenshouding*. Mogen de economische en politieke omstandigheden zulk een getuigenis in het leven niet gedoogen, dan zal het vrijzinnig christendom zich zijn afkomst als protesteerende kerk moeten herinneren. Dit protest zal moeten geschieden door den mond der kerken. De Kerk zal het maatschappelijk bewustzijn van de menschen moeten wakker roepen, daarbij uitgaande van Jezus' leer. Op politiek gebied heeft de Kerk steeds op te komen voor een macht hooger dan de Staat en niet te vangen in wetsartikelen; mits de Kerk zichzelf daarbij maar niet belangrijker acht dan haar boodschap. Zoo moet er een Christendom komen, dat souverein is en waarvan de uitvloeiende staatsvorm een op religieuze basis gefundeerde democratie moet zijn. Doch alle pogingen tot verandering der bestaande toestanden kunnen eerst wezenlijk en duurzaam gevolg hebben, indien zij gefundeerd zijn in en geleid worden door de religie. Op dit zelfde stramien borduurde F. M. Elliot (U.S.A.) voort in zijn boeiende voordracht over de toekomst van het Vrijz. Christendom. Liberalisme, politiek zoowel als godsdienstig, is volgens hem veelal sterk opportunistisch geweest, het kon wachten op geschikte omstandigheden. Doch dit is juist haar groote fout geweest, religieus liberalisme heeft te protesteeren, ook als alles tegen haar is. Tevens heeft zij ten spoedigste haar fout van de onderlinge verdeeldheid der vrijzinnigen zelf te corrigeeren. Laat het Vrijzinnig Christendom zich niet schamen voor de orthodoxie „met welke zij in de oecumenische beweging zoo goed samenwerkt, want „the liberal Christian does not believe less than his orthodox brother, he believes more". Het is immers toch wel tragisch dat de naam van Hem, wiens levensdoel het was broederschap op aarde te brengen, gebruikt wordt om de menschheid hopeloos te verdeelen. Deze waarachtige vrijheid van geest te verwerkelijken is de taak van den waren vrijz. christen, welke taak hij slechts in deemoed verrichten kan.

Enkele vraagstukken werden in secties grondiger bestudeerd. Zoo werd ook hier groote nadruk gelegd op de opvoeding, zoowel van de jeugd bv. door de jeugdbeweging, als ook van de ouderen. In de theologische sectie heeft prof. van Holk de verklaring van de Internationale Conferentie van Vrijz. Theologen, te Arnhem in 1936 gehouden, behandeld en daarbij gepleit voor nauwer internationaal contact, terwijl hij tevens enkele richtlijnen trok voor toekomstige theologische studie. De ecclesiologische sectie heeft haar aandacht vooral gewijd aan de oecumenische beweging. In de sociologische sectie pleitte dr. V. Holt (Oxford) voor de democratie, welke hij den volken hooger en moeilijker te vervullen eischen op achtte te leggen dan de bestaande totalitaire staatsvormen doen.

Aan het einde van het congres heeft ook de secretaris van het Worldcongres of Faiths nog het woord gevoerd. Tenslotte werd het werkprogramma voor de komende jaren uitgestippeld, hetwelk kort samengevat het volgende behelst: consolideering en verdieping van de huidige geestelijke situatie en vervolgens propaganda. Het congres besloot als slot van haar besprekingen een boodschap op te stellen en daarin haar overtuigingen en plannen kort en bondig samen te vatten.

Het Philosophencongres in Parijs

door Jkvr. S. Bsse. Taets van Amerongen

Verslag van het IXe Congrès international de philosophie van 1—7 Augustus.

Dezen zomer is te Parijs het 9e congres voor philosophie gehouden, dat in het bijzonder gewijd was aan de nagedachtenis en het werk van *Descartes*, wiens „Discours de la Méthode" 300 jaar geleden in Leiden werd uitgegeven.

Dit congres heeft vele deelnemers gehad. Hun aantal overschrijdt de 800 en vele vooraanstaande sprekers hebben hun meeningen verkondigd, critiek uitgeoefend, adhaesie betuigd en de mogelijkheden, naïveteiten en ongerijmdheden uit het systeem van Descartes trachten te distelleeren en exposeeren.

Vele zijn de richtingen, waarin het denken van Descartes zich heeft bewogen en de ontwikkeling van zijn systeem in den lateren tijd bestrijkt dan ook groote en ver uiteenliggende gebieden. Maar er is één centraal punt: het menschelijke denkvermogen, de menschelijke geest als eenig vast punt, als eenig onbetwistbaar uitgangspunt: „cogito ergo sum".

In een brief van *H. Bergson*, die bij de officieele opening van dit congres werd voorgelezen, wordt gewezen op dit „geestelijk" accent, een accent, dat in onzen tijd sterk verplaatst is in de richting van het materieele en technische.

De geest is achter geraakt bij de overgroote belangstelling voor de technische pragmatische beheersching van de materie: „l'ame ballotant à l'intérieur d'un corps trop pand pour elle"! Bergson spreekt de hoop uit, dat dit „congrès Descartes" bij moge dragen tot herstel van het verloren evenwicht.

Zes probleemgroepen zijn op dit congres ter bespreking gekomen, alle getuigend van het veelzijdig geniale van Descartes' geest.

De eerste groep behandelt de specifiek Carthesiaansche problemen, sluit deze direct bij het werk van den wijsgeer aan en behandelt den huidigen staat van onderzoek.

Historische vergelijkingen zijn getrokken: Descartes t. o. v. de scholastiek, Gassendi, Huyghens en Comenius, anderzijds interpretaties van zijn leer, ook in verband met de idealisten en rationalisten uit oudheid en middeleeuwen: Plato, Augustinus, Kant.

Het tweede thema handelt over de eenheid in de wetenschap, de Methode en de methoden.

De Weensche school, vertegenwoordigd o. a. door *Hans Reichenbach*, neemt in deze groep een belangrijke plaats in. Het probleem van de eenheid in de wetenschap kan volgens deze slechts opgelost worden in een wetenschappelijke philosophie, die gefundeerd is in de natuurwetenschappen en niet zooals Descartes meende, in de wiskunde. De Euclidische wiskunde, welke Descartes als de wiskunde aanzag, is immers gebleken niet de eenige te zijn.

In een exposé van *R. Carnap* wordt de eenheid der wetenschap gedefinieerd als gebaseerd op eenheid van taal, terwijl gezocht moet worden naar een systeem, dat eenheid brengt in de wetten van de wetenschap. De aanhangers van het neo-empirisme doen zich vooral op dit gebied gelden. Onder deze probleemgroep vallen ook enkele besprekingen over den aard van de rede.

Prof. dr. H. J. Pos uit Amsterdam wijdde een belangrijke voordracht aan den oorsprong van de methode, welke volgens hem gezocht moet worden in de vrijheid van denken, die alleen den menschelijken geest eigen is.

De inzichten over den aard van de rede liepen sterk uiteen, eenerzijds in rationalistische, anderzijds in irrationalistische opvattingen. Ook werden vele beschouwingen gehouden over de plaats, die de rede in de verschillende historische philosophische systemen heeft ingenomen.

Een derde zeer belangrijk thema omvat de problemen van transcendentie en immanentie. De opvattingen van Descartes over de verhoudingen: God en mensch; lichaam en ziel, geven aanleiding tot critiek en hebben tevens sinds dezen wijsgeer een belangrijke plaats in de ontwikkeling van het wijsgeerig denken ingenomen. Op dit gebied voeren de aanhangers van het spiritualisme den boventoon.

B. Petrovienics uit Belgrado verdedigt het monadologische standpunt, *Ch. Werner* het dynamische, *J. Le Roy* verdedigt de zienswijze van Maine de Birau, in tegenstelling met Descartes' dualisme. In de besprekingen over de verhouding God—mensch ontmoeten wij verdedigers van het mysticisme en de extase en vergelijkingen met het Hindoesche bramisme.

Belangrijk zijn ook de experimenten van de psychologie t. o. v. het onderscheid ziel en geest.

Vele besprekingen zijn gewijd aan het waardeprobleem, in het bijzonder de normen en de realiteit.

De aanhangers van de existentie-philosophie nemen op dit terrein een belangrijke plaats in, de verhouding van zijn en werkelijkheid staat in het middelpunt van de belangstelling.

Uitvoerig zijn ook besproken de normen in de afzonderlijke wetenschappelijke gebieden: de juridische en aesthetische normen, als ook de logische moreele en sociale normen.

De tot nu toe behandelde probleemgroepen sluiten aan bij den direct philosophischen en metaphysischen kant van Descartes' werk. Een ander en door hem zelf primair gesteld terrein van onderzoek is het gebied der wiskunde en natuurwetenschappen. Op dit congres is aan deze zijde van Descartes' werk minder aandacht gewijd, waarmee geenszins gezegd is, dat niet zeer belangrijke bijdragen op dit gebied zijn geleverd, alleen minder in aantal en meer beperkt tot een klein en bijzonder in de wiskunde geschoold gehoor.

De problemen van causaliteit en determinisme staan ten nauwste in verband met de moderne physica.

De Broglie uit Parijs ontkent voor de huidige quantitatieve physica de mogelijkheid van determinisme, waarbij uit bepaalde gegevens met zekerheid tot bepaalde gevolgen kan worden geconcludeerd, echter in een ruimeren zin des woords kan men toch zeggen, dat er causaliteit bestaat. De moderne scheikunde heeft geleerd, dat men het determinisme niet als bevestiging van de structuur der voorwerpen moet opvatten, maar als een methode, die een begrensde mogelijkheid biedt tot voorspelling van bepaalde gebeurtenissen. Dit standpunt is dan ook door velen van de moderne physici besproken.

G. F. Hemens uit Londen wijst op een contact tusschen het Heglianisme en de moderne physica, Fräulein *Grete Hermann* uit Astrupgaard toont aan, dat ondanks de vele wijzigingen, de moderne physica vasthoudt aan de Kantiaansche aanschouwingsnormen en categorieën.

Wellicht is de stof wat al te uitgebreid, om in zes dagen behandeld te worden en het was noodzakelijk uit het zeer vele wat hier geboden werd, een keus te doen, die een ongewilde beperking oplegt. Maar de herinnering die de congressist van dit 9e philosophencongres meeneemt, zal ongetwijfeld tot de beste behooren.

Het World Congress of Faiths te Oxford

door G. E. Haesele

De behoefte van de wereld aan godsdienst, was het onderwerp van het congres te Oxford van 23—27 Juli 1937, en voortzetting van het world congress, dat vorig jaar te Londen was gehouden. President was de maharadja Gaekwar van Baroda, voorzitters Sir Francis Younghusband en The Right Hon. Viscount Samuel.

„Het doel van het congres is het gevoel van broederschap in de wereld te bevorderen door middel van den godsdienst. De opzet is geenszins de verschillende religies aan te bevelen, nog minder ze samen te smelten. Men wil een wereld-broederschap nastreven, waarbij een ieder volop ruimte wordt gelaten voor de ontwikkeling van zijn eigen individualiteit, daar alleen door erkenning van de verschillen, de innigste saamhoorigheid kan worden bereikt.

Het is te hopen, dat het congres een levendiger wereldbewustzijn zal weten te scheppen en er in zal slagen den menschen een visie te geven van een gelukkiger wereldorde, waarin de wortels der naastenliefde zich zullen uitstrekken tot de Diepste Bron van alle geestelijke liefde, zoodat wat zich als menselijk verwortelde, als het Goddelijke zal bloesemen. Het doel gaat verder dan de liefde van mensch tot mensch zonder meer.

Wij willen de menschelijke ziel aanraken: wij willen de gemeenschap der zielen bevorderen. Slechts wanneer de zielen der menschen tevreden zijn, zullen zij gelukkig zijn; slechts wanneer zij gelukkig zijn, zullen zij tevreden zijn met zichzelf en met anderen. Daarom streven wij ernaar de zielen der menschen te bevredigen. Dit is de grootste arbeid, welke in de wereld van vandaag te verrichten valt, want deze is wereldomvattend in zijn omvang, fundamenteel in zijn doel en universeel in zijn aantrekkingskracht."

Gedurende de vier dagen, dat het congres bijeen was, werd het programma van verschillende punten uit, doorgewerkt. De voornaamste sprekers weidden uit over den roep om godsdienst, het wezen ervan, zijn waarde voor de wereld, de methode om er zich toe te keeren en de middelen om hem te verspreiden.

Leden uit alle deelen van de wereld namen deel aan de discussies, die op de voordrachten volgden; en niet alleen bij de wetenschappelijke exposities van de gedachten en de gedachtenwisselingen over de groote problemen, streefden Oost en West er gemeenschappelijk naar het doel van de bijeenkomsten, namelijk in vreugde bijeen te zijn, te verwezenlijken, maar ook bij de kerkdiensten gehouden door de vertegenwoordigers van verscheidene van de grootste godsdiensten, waar iederen morgen tal van nationaliteiten en geloovigen van uiteenloopenden aard te samen waren met het bewustzijn deel uit te maken van de groote Geestelijke Kerk, welke de fundamenteele werkelijkheid is, die aan alle namen en vormen ten grondslag ligt.

Lord *Samuel*, die de conferentie opende, gewaagde van de Beweging, die voortsproot uit de erkenning, dat de wereld in groot gevaar verkeerde. De laatste oorlog heeft de moraal der menschheid geschokt en men is bevreesd voor een mogelijke herhaling. Aan den anderen kant is de menschheid meer dan ooit te voren verbonden. Er is een grooter eenheid dan ooit in de geschiedenis is voorgekomen, maar tegelijkertijd veroorzaakt een wederkeerig antagonisme groote gevaren. Aan deze situatie moet niet alleen met behulp van rationeele middelen het hoofd worden gebonden, want de moeilijkheden komen gedeeltelijk voort uit emotioneele bronnen.

Daarom is het absoluut noodzakelijk, dat er geestelijke invloed wordt uitgeoefend om dit immanente gevaar tegen te gaan. De beweging, waarvan de leden van het congres deel uitmaken, heeft tot doel de bestaande godsdiensten daartoe in het geweer te roepen. Deze *roep om godsdienst*, aldus *Dr. Alfred Hall* (Sheffield), is een roep om te dienen in ons tijdperk van arbeid en activiteit; wij moeten trachten een geestelijk leven op te bouwen.

Dr. Hume spreekt.

Dr. Robert E. Hume (New-York) de vertaler van de Upanishads, sprak over het *wezen van de godsdienst*. Hij noemde godsdienst één van de simpelste en natuurlijkste ervaringen van den mensch, maar ook de meest gecompliceerde, omdat zij niet gelijkvormig is, maar zich in verschillende vormen manifesteerde, welke in bepaalde opzichten dikwijls zelfs onmiddellijk tegenover elkaar staan; evenzeer uiteenloopend zijn de methoden om verlossing te bereiken in de verschillende wereldleeren.

Maar afgezien van deze verschillen, godsdienst is in wezen een influx, die het individu is binnengestroomd van een bron, die aan hem superieur is, samenhangend met een bovenmenschelijk wezen, object van vertrouwen en vereering.

In de 6e eeuw v. C. kwamen twee religieuze experimenten voor in India: wij bedoelen Mahavira, de stichter van het Janaisme en Gautama Boeddha. Beide godsdiensten waren in hun conceptie atheïstisch, realistisch en wetenschappelijk. Niettemin werden beide stichters door hun volgelingen vergoddelijkt, die aan hen attributen toekenden van wezenlijk goddelijken aard, zooals zondeloosheid en alwetendheid. Boeddha, die in de eerste plaats getracht had een systeem van ethische zelfopvoeding te vestigen, werd aangebeden als een God door de volgelingen van het Mahayana Boeddisme en in dezen vorm werd het Boeddhisme een internationale godsdienst.

De twee groote voorbeelden van godsdienst waren aldus begonnen zonder de gedachte der vergoddelijking, maar werden in den loop van hun ontwikkeling theïstisch, als gevolg van den diepen nood van het menschelijke bewustzijn om uitdrukking te geven aan het vertrouwen in het bovenmenschelijke.

De spreker vestigde er de aandacht op, dat hoewel de wereldgodsdiensten uiteenloopen ten opzichte van de attributen, die zij aan de Godheid toekennen, vijf constante elementen evenwel steeds aanwezig zijn; want het karakter van het goddelijke Wezen is steeds boven-menschelijk, hoewel bereikbaar door middel van en vertegenwoordigd door een zichtbaar Wezen, de menschelijke handelingen gadeslaand, toegankelijk voor individueele methoden van benadering, vereering en aanbidding. Bovendien heeft iedere godsdienst een ethische leer ontwikkeld; de verbinding tusschen de Godheid en den mensch in het leven zelf.

Het wezen van den godsdienst bestaat daarom in onze tegenwoordige verhoudingen uit een hechtere wederzijdsche doordringing van alle religieuze ervaringen over de geheele wereld; een ieder moet zijn eigen godsdienst vergelijken met de andere en het is absoluut noodzakelijk, dat de godsdienst den vrede in de wereld zal bewerkstelligen door den oorlog tusschen de landen af te schaffen.

Dit interessante overzicht van Dr. Hume werd gevolgd door een levendige gedachtenwisseling, hoofdzakelijk in verband met het vraagstuk van atheisme en het anti-godsdienstige element in Boeddhisme, waaraan *Mrs. Rhys Davids* en *Mr. Alan Watts* deelnamen. Zij spraken over het zoeken van den Boeddha naar het goddelijke. *Sir Abdul*

Qadir, die de discussies samenvatte, constateerde, dat op het gebied van de mystiek alle godsdiensten het eens waren, dat „inside the tavern there is only one cup and one cupbearer".

Magistrale rede van Buonaiuti.

„De weg, die gegaan moet worden" was de titel van de voordracht, gehouden door *Prof. Ernesto Buonaiuti*, waarin deze den oorsprong, den groei en den neergang beschreef van den godsdienst, in het bijzonder van de Roomsch Katholieke Kerk en waarin hij op geïnspireerde wijze een beschrijving gaf van de mogelijkheid om een werkelijke réveil van den godsdienst in de naastbije toekomst te verwerkelijken.

Prof. Buonaiuti, een Italiaan van geboorte, Roomsch-katholiek opgevoed, werd geëxcommuniceerd door de Kerk, beschuldigd van ketterij. Hij wees op het feit, dat de georganiseerde kerken blijkbaar niet in staat waren ondanks de van alle zijden daartoe aangewende lofwaardige pogingen, de constructieve kracht van het leidersschap te herstellen, welke op zoo catastrophale wijze was verloren gegaan. Blijkbaar reikte de crisis van de huidige wereld van den geest tot in diepere regionen van het onderbewuste leven der gemeenschap, dan waarin de kerkelijke instellingen en dogma's waren verworteld, en het vraagstuk van het geloof en de mogelijkheid ervan op zichzelve nagaande, kwam Prof. Buonaiuti tot de conclusie, dat het noodzakelijk was terug te keeren tot de gewaarwording van de heiligheid en het mysterieuze karakter van het heelal, van waaruit de godsdienst zijn eerste impuls ontvangt en van waaruit hij zich steeds vernieuwt.

Hij merkte op, dat de mensch, verblind door het overweldigend succes in de overheersching van de natuur, zijn contact met de regionen van het mysterie heeft verloren, en dat wij zijn gevoel hiervoor opnieuw moeten aankweeken, indien wij ooit tot een herstel van de wereld van den godsdienst willen komen. Het is niet zonder diepe beteekenis dat de groote godsdiensten van Zarathustra, over het Boeddhisme tot aan het Christendom als essentieëel voor het religieuze leven beschouwden niet het vraagstuk van het wezen van God, maar eerder dat van het individueele gedrag in verhouding tot het Goddelijke in de wereld en in het leven der menschen.

Op zeer diepzinnige wijze legde hij uit, hoe onze moderne wereld dat gevoel voor de heiligheid van het leven en zijn manifestaties ontbeerde, hetwelk de oer-bodem is, van waaruit elke religie ontspringt. Godsvertrouwen is een stimuleering van den geest opgewekt door het grootsche mysterie, waaraan de vormen van het universeele leven en zijn ontwikkeling uitdrukking geven.

En onze bijdrage tot de oplossing van de religieuze crisis waarin wij zijn gewikkeld, zal op eerlijke en loyale wijze kunnen worden gebracht, indien wij zooals de Oostersche mysteries ons leeren, de oogen sluiten, voor al het empirische, en ze wijd openen voor de binnen-wereld van de geestelijke werkelijkheden. Wij kunnen ons alleen opheffen tot de oorspronkelijke zuivere schoonheid van den godsdienst, indien alle religies te zamen komen en zich vereenigen in een geestelijk leven. Religieuze beleving wordt niet in formules gevonden, maar in het gevoel. Gelijk Paulus zeide: wij zijn allen dàn in de tegenwoordigheid van God, indien wij te zamen gekomende zijnde, ieder voor ons de gedachte van God in ons aanwezig voelen. En zooals een kind niet in staat is zich rekenschap te geven van den band met zijn vader, of van den angst, dat hij zijn vader, wiens beschermende armen hij zou zoo graag om zich heen voelt, niet zou kunnen vinden of verliezen, zoo kan de mensch geen uitleg geven van zijn behoefte aan God.

Prof. Buonaiuti herinnerde ons er aan, dat wij in vroeger dagen lazen van vrienden, die afreisden en teekens uitwisselden, waardoor zij elkander zouden kunnen herkennen. Aldus heeft God in Zijn genade den menschen teekens gegeven, welke de uitdrukking zijn van hun wederzijdsch vertrouwen en hun ware eenheid; dit zijn wetenschap , kunst, muziek en boven alles godsdienst, het diepste en ware van alle deze.

Godsdienst is daarom geen feitelijkheid. Religie moet het mysterie ontdekken, dat schuilt in het verterende vuur van de liefde, in het berouw, in de wroeging en den dood. Daarom moeten wij trachten door het contact te bewaren met de centrale feiten van ons innerlijk leven en onze geestelijke pelgrimstocht, opnieuw te ontdekken hoe heilig de wereld is. Aan deze heiligheid hebben oorspronkelijk de historische vormen der religie immer aangeknoopt. „Hebt gij Uw broeder gezien?", zoo vroegen de primitieve Christenen elkander. „Dan hebt Gij Uw God gezien. Buig U neer en vereer Hem."

Hier is de fundamenteele formule van elk Godsvertrouwen aanwezig: de diepe overtuiging, dat God niet troont aan het andere einde van een reeks van oorzaken, die kunnen worden nagevorscht, maar dat Hij aanwezig is in ieder contact van ziel met ziel en dat Hij te vinden is in de oogen van onzen lijdenden broeder en in het kloppen van ieder gebroken hart. Dit is wat wij van God ervaren en het eenige wat wij van Hem in ons bezitten.

(THE SUFI, Oct. 1937.)

▼

Uit de tijdschriften

Social Research. September 1937. *Thomas Mann:* The living spirit. *Lloyd K. Garrison:* A comment on freedom. *Emil Lederer:* The search for truth. *Alvin Johson:* The intellectual in a time of crisis. *Franz Boas:* The diffusion of cultural traits. *Paul Tillich:* Mind and migration. *Harold D. Laswell:* The influence of the intellectual exile.

The Modern Mystic. September 1937. *William Gerhardi:* The way is the way. *Henry Seymour:* Francis Bacon as a Rosicrucian. *Eleanor C. Merry:* Meditation, clairvoyance and action. *Dr. W. J. Stein: Iron meets Greek. Alan W. Watts:* The spirit of Asia and modern man. *B. P. Howell:* H. P. Blavatsky: A great occultist. *Raymund Andrea:* The mystic way. *Dr. Jacques Metadier:* Le comte de Cagliostro-son influence mystique. *Eugene Kolisko:* Man-the unknown. Body, mind and spirit. *Robert E. Dean:* Lourdes-what and why. *The editor:* Music. *Israel Regardie:* Magic in East and West. *Mrs. L. Kolisko:* Gold and the sun. *John W. Seeker:* Astrology. *Thales II:* Stigmatisation-miracle or autosuggestion. *W. J. Turner:* The comic and tragic in Mozart's operas.

The Theosophist. Aug.: *Annie Besant:* The Dark Powers in Nature: their work in Evolution. *S. Cowan:* Dance and Drama. *L. Furze—Morrish:* The Cosmic Trinity and its correspondences. Problems in Anthropology. *J. W. A. van Uchelen:* The hidden power of Light and Color. *A. C. Swinburne:* New notions of Time: Prof.'s Dirac Theory. Art and the Universe. The secret Wisdom of the Thoubadours. Parapsychology: 1. Telepathy in Animals; 2. Animal evolution: cases of Obsession.

The Theosophist. Sept. Great Teachers pass. Great Theosophists pass. Kings, Heroes, Saints and Sages pass. Last words of the Great. How animals die. The dark Powers in Nature: II. The Judgment of Atlantis.

De Theosoof. Sept. Houd grimmig vol. De geest van vriendschap. Studie in de Geheime Leer IX. Het pad des doods. Over kracht. Het Oosten: de groote Oepanishads.

New and Notes. Sept. Foreword. The fourteenth Congress Copenhagen. Campaign for Understanding.